

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİNDE
OKULA YENİ BAŞLAYAN ÇOCUKLAR İÇİN DÜZENLENEN
TÖRENLERİN PEDAGOJİK AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sevde GÖLEÇ

BURSA - 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİNDE
OKULA YENİ BAŞLAYAN ÇOCUKLAR İÇİN DÜZENLENEN
TÖRENLERİN PEDAGOJİK AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sevde GÖLEÇ

Danışman:
Prof. Dr. Mehmet Emin AY

BURSA - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

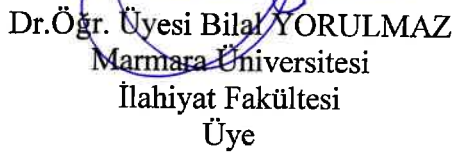
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalında 701521039 numaralı **Sevde GÖLEÇ**'in hazırladığı “**Osmanlı Döneminde Okula Yeni Başlayacak Çocuklar İçin Düzenlenen Törenlerin Pedagojik Açıdan Değerlendirilmesi**” konulu Yüksek Lisans Tezi Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, **26./07/** 2019 günü **11:00 - 12:00** saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının **BAŞARILI** (başarılı/başarısız) olduğuna **oybirliği** (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof.Dr. Mehmet Emin AY
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)
Uludağ Üniversitesi

Prof.Dr. Mefail HIZLI
Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

Dr.Öğr. Üyesi Bilal YORULMAZ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

26./07/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/06/2019

Tez Başlığı / Konusu: OSMANLI DÖNEMİNDE OKULA YENİ BAŞLAYAN ÇOCUKLAR İÇİN DÜZENLENEN TÖRENLERİN PEDAGOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin, 19.06.2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %19 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.

19/06/2019

Adı Soyadı: SEVDE GÖLEÇ

Öğrenci No: 701521039

Anabilim Dalı: FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Programı: YÜKSEK LİSANS

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Emin AY

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Osmanlı Döneminde Okula Yeni Başlayan Çocuklar İçin Düzenlenen Törenlerin Pedagojik Açıdan Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih: 19/06/2019

İmza:

Adı Soyadı : Sevde GÖLEÇ
Öğrenci No : 701521039
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Programı : Din Eğitimi
Statüsü : Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Sevde GÖLEÇ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Eğitimi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xi + 80
Mezuniyet Tarihi : / / 2019
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Emin AY

OSMANLI DÖNEMİNDE OKULA YENİ BAŞLAYAN ÇOCUKLAR İÇİN DÜZENLENEN TÖRENLERİN PEDAGOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Okula başlayan çocuklar için düzenlenen Âmin Alayı törenleri, tarihimizde önemli bir işlevi üstlenmiştir. Günümüz eğitim-öğretim camiasında da böyle bir kutlama törenine ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmamızda nitel yöntem kullanılmıştır. Doküman incelemesi tekniğinden istifade edilmiştir. Son bölümde ise teori kurma tekniği ile Âmin Alay Modeli ortaya konmuştur. Eğitim Tarihi açısından içerik analizi yapılması Âmin Alayları hakkında toplu bir veri elde etmemizi sağlamıştır.

Birinci bölümde Osmanlı döneminde çocuk eğitimi ana hatlarıyla incelenmiştir. Bu bağlamda Sıbyan mektepleri ve özelliklerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde Âmin Alayının tarihsel süreci ele alınmıştır. Saraylarda ve halk arasında yapılan Âmin Alayları ile ilgili hatıralar, görseller ve ilahiler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, günümüz pedagojisine Âmin Alaylarının aktarımı ele alınarak, yapılmış olan uygulamalar sıralanmıştır. Bu bölümde, Pedagojik açıdan faydaları belirtilerek günümüzde uygulanabilecek Âmin Alayı tören modeli ortaya konmuştur. Böylece tarihimizde yapılan geleneksel Âmin Alaylarının yeni bir format ile günümüz dünyasına aktarımının sağlanabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Dönemi, Tören, Pedagoji, Okula Başlangıç, Çocuk.

ABSTRACT

Name and Surname : Sevde GÖLEÇ
University : Uludag University
Institution : Institute of Social Sciences
Field : Philosophy and Religious Sciences
Branch : Religious Education
Degree Awarded : Master
Page Number : xi + 80
Degree Date : / / 2019
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Emin AY

PEDAGOGICAL EVALUATION OF CEREMONIES ORGANIZED FOR CHILDREN BEGINNING SCHOOL IN THE OTTOMAN PERIOD

The ceremonies of the Amine Regiment, which was organized for new children, have played an important role in our history. Intoday's educational community, such a celebration ceremony is needed.

Qualitative method was used in our study. Document review technique was used. In the last chapter, the Amine Regiment Model is in troduced with the theory of forming technique. Conducting contentanalysis in terms of History of Education has provided us with a collectivedata on the Amine Regiments.

In the first part, the education of children in the Ottoman period is examined. In this context, the elementary school sand their properties are given.

In the second chapter, the historical process of the Amine Regiment is discussed. Memories, visual sandhymns about the Amine Regiments made in the palace sand a mong the people were examined.

In the third chapter, the transfer of the Amine Regiments to today's pedagogy is discussed and the applications are listed. In this section, the ceremonial model of the Amine Regiment, which can be applied today, has been put forward by stating its pedagogical be nefits. Thus, it has been concluded that the transfer of traditional Amine Regiments made in our history to today's world with a new format.

Keywords: Ottoman Period, Ceremonies, Pedagogical, Beginning School, Children.

ÖNSÖZ

Törenlerin her türlü kültür ve medeniyette önemli bir yeri vardır. Milletin ayrılmaz parçalarından birini törenler oluşturur. Toplumsal işlevinin yanında bireysel olarak da törenler insanların hayatında önemli bir yer işgal eder. İnsan ağacının yaş iken eğildiği çocukluk döneminde ise törenlerin daha özel bir işlevi vardır. Takdir görme, motivasyon sağlama, pedagojik gelişimin olumlu ilerlemesi gibi yönlerden törenler çocukluk döneminin vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu bağlamda, inceleyebildiğimiz kadarıyla törenler konusunda birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen çocuklara mahsus bir çalışmaya rastlayamamış bulunmaktayız.

Âmin Alayları ve Sıbyan Mektepleri konusunda ise yetkin çalışmalar bulunmaktadır. Günümüz pedagojisinde Âmin Alayları gibi mühim bir olayın, boşluğu hissedilmektedir. Okula başlarken bir şölen neşesi içerisinde başlayan çocuğun eğitim öğretim hayatının daha olumlu gelişmesi beklenmektedir. Çalışmamızda tarihimizde uygulanan Âmin Alayları incelemeye alınmış, bu alayların günümüzdeki uygulamaları derlenmiş ve bugüne aktarımının sağlanması amacıyla yeni bir model geliştirilmiştir.

Çalışmamda danışmanlığıyla bana her daim yol gösteren saygıdeğer Prof. Dr. Mehmet Emin AY hocama, çalışmam esnasında desteğini esirgemeyen eşim Mücahit GÖLEÇ'e teşekkürlerimi sunarım.

Sevde GÖLEÇ

15.06.2019 / BURSA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	II
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	IX
RESİMLER	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ VE SIBYAN MEKTEPLERİ

I. AİLENİN ÇOCUK EĞİTİMİNE BAKIŞI.....	3
II. TOPLUMUN ÇOCUK EĞİTİMİNE BAKIŞI.....	4
III. SIBYAN MEKTEPLERİ VE ÖZELLİKLERİ	4
A. SIBYAN MEKTEPLERİNİN TANIMI VE SAYISI.....	5
B. SIBYAN MEKTEPLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	7
C. SIBYAN MEKTEP BİNALARININ YAPISAL ÖZELLİKLERİ.....	10
D. SIBYAN MEKTEPLERİNDE OKUTULAN DERSLER	10
E. SIBYAN MEKTEPLERİNDE ÇALIŞAN GÖREVLİLER	13
1. Muallim.....	13
2. Kalfa	13
3. Bevvâb	14
F. SIBYAN MEKTEPLERİ DÖNEMİNDE YAPILAN TÖRENLER	14

İKİNCİ BÖLÜM

ÂMİN ALAYININ TARİHSEL SÜRECİ

I. ÂMİN ALAYI NEDİR?	16
----------------------------	----

A. SARAYLARDA YAPILAN ÂMİN ALAYLARI	17
B. HALK ARASINDA YAPILAN ÂMİN ALAYLARI	19
II. ÂMİN ALAYI İLE İLGİLİ HATIRALARIN İNCELENMESİ	25
A. İLK DERS / ERCÜMENT EKREM TALU	26
B. MEKTEBE BAŞLAYIŞ / ERCÜMENT EKREM TALU	28
C. ÂMİN ALAYI / AHMET RASİM	31
D. “ÂMİN”E İLK GİDİŞİM / AHMET RASİM	34
E. HAYATIMIZIN BAZI SENELERİ / YAHYA KEMAL BEYATLI.....	37
III. ÂMİN ALAYI İLE İLGİLİ GÖRSELLERİN İNCELENMESİ	38
IV. ÂMİN ALAYLARINDA OKUNAN İLAHİLERİN İNCELENMESİ	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEDAGOJİK AÇIDAN ÂMİN ALAYI TÖRENLERİNE BAKIŞ

I. TARİHTE UYGULANIŞ BİÇİMİYLE ÂMİN ALAYI’NIN PEDAGOJİK FAYDALARI.....	57
A. BİLİŞSEL GELİŞİM AÇISINDAN FAYDALARI.....	57
1. Hazırbulunuşluğa Katkısı	58
2. Oryantasyonel Katkısı	59
3. Motivasyonel Katkısı.....	62
B. SOSYO-KÜLTÜREL GELİŞİM AÇISINDAN FAYDALARI	63
1. Kültür Aktarımına Olan Katkısı	63
2. Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Olan Katkısı	64
II. GÜNÜMÜZ PEDAGOJİSİNE ÂMİN ALAYI TÖRENLERİNİN AKTARIMI	65
A. ÂMİN ALAYI TÖREN MODELLERİ.....	65
1. Yapılmış Olan Benzer Uygulamalar.....	65
a. Yurtiçinde Yapılan Törenler	65
b. Yurtdışında Yapılan Törenler	66
B. GÜNÜMÜZDE UYGULANABİLECEK ÂMİN ALAYI TÖREN MODELİ	67
SONUÇ.....	71
EKLER.....	73
Ek 1.....	73
Ek 2.....	75
KAYNAKÇA	76

TABLULAR

Tablo-1: İstanbul'da Bulunan Mekteplerin Sayısını Gösteren Tablo.

Tablo-2: Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan Sonra Mekteplerin Sayı ve Durumu Gösteren Tablo.

Tablo-3: Osmanlı Döneminde Yapılan Törenlerin İsimlerini Belirten Tablo.

Tablo-4: Âmin Alayı Tören Modeli Çalışma Planını Gösteren Tablo.

RESİMLER

Resim-1: Hüseyin Rıfat Keçeci'nin Âmin Alayı Resmi.

Resim-2: Mahallede Alayla Gezdirilen Bir Öğrenci ve Alay Topluluğu Resmi.

Resim-3: Âmin Alayına Dair Bir Resim.

Resim-4: Âmin Alayı ve İlâhi Korosu Resmi.

Resim-5: Salih Erilmez'in Çizdiği Âmin Alayı Resmi.

Resim-6: "Okulun İlk Günü" İsimli Tablo.

Resim-7: Salih Erilmez'in Çizdiği Bevvâb Figürü.

Resim-8: Osmanlı Son Dönemi Âmin Alayı Fotoğrafi.

Resim-9: Cüz Keseleriyle İki Çocuk Fotoğrafi.

Resim-10: Âmin Alayına Hazırlanan Çocukların Fotoğrafi.

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
b. : Basım Sayısı
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
ev : Çeviri
der. : Derleyen
haz. : Hazırlayan
M.E.B.: Milli Eğitim Bakanlığı
s. : Sayfa
S. : Sayı
TDK : Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Eğitim her devlet ve her millet için önemli bir olgudur. Eğitim ve öğretimin canlı, fonksiyonel, kaliteli unsurlarının olması da, eğitim ve öğretimi kaliteli kılan faktörlerin başında gelir. Günümüz dünyasında bir çok tören ve ritüel varlığını sürdürmekle birlikte zamanla yitirilen, azalan, uygulamadan kalkan veya unutilan törenler de mevcuttur. Bu doğal döngü içerisinde günümüz eğitim camiasında okula başlarken çocukların motivasyonunu sağlayacak hem standart ölçüleri bulunan hem de farklılıkların bütünlüğünü içeren bir törene ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı Döneminde uygulanan geleneksel Âmin Alayı törenleri, eğitim tarihindeki konumu ve uygulanabilir yönleri ile günümüz eğitim dünyasına farklı bir renk katacaktır. Bu amaçla çalışmamızda Âmin Alayları geleneksel ve modern dönem olarak incelenmiş, yeni bir uygulama modeli ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada öncelikle Osmanlı Döneminde aile ve toplumun çocuk eğitimine bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra Sıbyan mekteplerinin tanımı, sayısı, genel özellikleri, binaların yapısal özellikleri, okutulan dersler, çalışan görevliler ana hatlarıyla açıklanmıştır. Bu süreçten sonra Âmin Alaylarının tarihsel uygulaması ele alınarak saraylarda yapılan Âmin Alayları ve halk arasında yapılan Âmin Alayları olmak üzere sınıflandırılmıştır. Âmin Alayı törenlerinin yapılabilmesi için manevi olduğu kadar maddi kaynağa da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple Âmin Alayları ailelerin gelir durumuna göre tasnif edilmiştir. Gelir durumu düşük, orta ve yüksek olan çocukların Âmin Alayları olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Daha sonra Âmin Alayları ile ilgili hatıralar, görseller ve Âmin Alaylarında kullanılan ilahiler ortaya konmuştur.

Son bölümde ise Âmin Alaylarının pedagojik faydaları irdelenerek; bilişsel yönden çocuk psikolojisine ve hazırbulunuşluğa olan katkısı, oryantasyonel katkısı, motivasyonel katkısı ele alınmaya çalışılmıştır. Sosyal-kültürel gelişim açısından ise kültür aktarımına olan etkisi ile fırsat eşitliğinin sağlanmasına olan katkısı ortaya konmuştur.

Günümüz pedagojisine Âmin Alayı törenlerinin aktarımını sağlamak amacıyla, günümüzde uygulanan Âmin Alayı törenleri hakkında veriler toplanarak, değerlendirilmiş, genel ve ortak özellikleri belirlenmiştir. Bu içerik analizinin sonunda, teori kurularak günümüzde uygulanabilecek yeni bir Âmin Alayı tören modeli geliştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ VE SIBYAN MEKTEPLERİ

Bu bölümde Osmanlı döneminde çocuk eğitimine bakış, ailenin ve toplumun eğitime bakışı olarak iki alt başlıkta incelenmiş olup dönemin eğitim kurumu olan Sıbyan mekteplerine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir.

I. AİLENİN ÇOCUK EĞİTİMİNE BAKIŞI

Osmanlı Döneminde çocukların yetiştirilmesiyle alakalı olabilecek her şeyin anlatımında özellikle ve çoğunlukla edep ve terbiye kelimeleri tercih edilmiştir. O dönem kitaplarında çocuğu iyi yetiştirmenin, güzel ahlak sahibi iyi insanlar olarak terbiye etmenin ailenin en temel sorumluluklarından biri olduğu ifade edilmektedir. Bir çocuğun iyi terbiye edilmesinin; dini bilgileri ve dinle ilişkilendirilen toplumsal davranışları içselleştirerek hayatına yansıtması ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir.¹

Osmanlı ailesinde çocukların eğitimi, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâme'sinde dediği gibi "Doğru eş seçiminden başlayarak, çocuğun anne karnındaki varlığını tamamlaması, dünyaya gelmesi, yetişkinlik devrine ulaşması ve vefatına kadar uzanan bir safhalar bütünüdür." Bu bütünlük kalıtım ve terbiye odaklı olarak ilerler, tekâmüle erer.² Çocuğa ilk eğitim anne tarafından verilir; ilk bilgiler, ilk dualar, ilk davranışsal kazanımlar anne tarafından çocuğa aktarılır. Bu aktarım sayesinde toplumun genel ahlak yapısı, değerleri ve kabulleri çocuğa işlenmiş olur. Küçük yaşlarda edinilen davranışlar, büyüyünce o insanın kişiliğini oluşturduğundan çocukların doğru bir şekilde terbiyesi, iyi hal, hareket ve davranışları, kazanımları Osmanlı aile yapısında oldukça dikkat edilen hususlardandır. Ailenin eğitime bakış açısı toplumu etkilemektedir. Bu nedenle toplumun eğitime bakış açısının incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

¹ Yahya Araz, *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, 2. b., İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007, s. 100.

² Osman Türer, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Çocuk Terbiyesine Dair Düşünceleri" *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi 2*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996, s. 310-317.

II. TOPLUMUN ÇOCUK EĞİTİMİNE BAKIŞI

Osmanlı döneminde çocuk, her zaman kıymetli bir varlık olarak toplumdaki yerini almıştır. İslamiyet'in de etkisiyle hem dünya nimeti hem de cennet meyvesi olarak ayrı bir önem ve değer kazanan çocuğun eğitimi, oldukça önemsenen bir konu olmuştur. Çocuğa saygın bir birey gibi davranılması, çocukların özgür ve özgüvenli bir şekilde yetiştirilmesi, kendi hakkını koruduğu gibi çevresindekilerin de hakkını gözetten bir yetişkin haline gelmesi için büyük çaba sarf edilmiştir.

Bir çocuğun en güzel şekilde eğitim-öğretim görmesi öncelikle kişisel gelişimini tamamlayabilmesi ile doğrudan orantılıdır. Bu gelişimin en önemi etkenlerinden biri ise güvendir. Güven duygusunun temin edilmesi için çocuğun kendini bir yere ait hissetmesi gerekir. Osmanlı döneminde çocuk aileye ve mahalleye ait bir varlıktır. Ailesinde sevilerek ve sayılarak büyütülen çocuk, eğitime yine kendini ait hissettiği mekân olan mahallede devam etmektedir. Bu açıdan her mahallede bir Sıbyan mektebinin bulunması da eğitime verilen önemin en açık göstergelerinden biridir. Sıbyan mekteplerinde; karma eğitim verilmekteydi öğrenciler, 4-7 yaşlarında yılın her döneminde kayıt yaptırılabilirdi. Müfredat içerisinde Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesi ana hedef olmakla birlikte, dini kural, kaide ve değerler de öğretilmekteydi. Sıbyan mekteplerinden sonra erkekler eğitim hayatına Medreselerde devam ederken; kızlar evlerinde devam etmekteydi. Temel değerler ve yaşam için gerekli olan becerilere göre verilen eğitim sisteminde; çocuklar sağlıklı olarak hayatın içerisine katılıyorlardı.³ Osmanlı döneminde ilk çocukluk eğitiminde Sıbyan mekteplerinin rolü son derece önemlidir. Bu nedenle Sıbyan mektepleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

III. SIBYAN MEKTEPLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında Sıbyan mekteplerinin tanımı, sayısı, genel özellikleri, mektep binalarının yapısal özellikleri ve bu mekteplerde okutulan dersler ve mekteplerde çalışan görevliler ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

³Tahsin İcer, *Osmanlı Ailesinde Çocuk Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.43-129.

A. SIBYAN MEKTEPLERİNİN TANIMI VE SAYISI

Osmanlı eğitim sisteminde okumaya ilk başlanılan okullar Sıbyan mektepleridir. Günümüz eğitim sisteminde anaokulları veya ilkokullara benzer yapıda olan; çocukların gittiği bu okullara mektep, gençlerin okuduğu okullara ise medrese denilmiştir. Sıbyan mektepleri örgün eğitim verilen temel eğitim kurumlarıdır.⁴ Osmanlı mekteplerinin tarihçilerin farklı değerlendirmelerinin hepsine hak verecek kadar cömert bir yapıya sahip olduğunu söyleyen Araz, mekteplerin sadece çocuklar üzerinden düşünülmemesi gerektiğini, Osmanlı kent ve mahallesinin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu belirtmiştir.⁵

Çocukların ilk başladığı okul olan mektepler “mektep, mekteb-i şerif, mekteb-i latif, küttâb, dâru’l-kurrâ, muallimhane, sıbyân mektebi, mahalle mektebi, taş mektep” gibi isimlerle adlandırılmıştır.⁶ Ergin’in belirttiğine göre ise Darüttalim ve Mektephane de denilmektedir. Tanzimat Döneminden sonra ise iptidâî ve ilk mektep olarak isimlendirilmiştir.⁷ Bu mektepler halkın istifadesi için varlıklı hayırseverler veya hanedân mensupları tarafından yaptırılan eğitim kurumlarıdır. Birçoğu vakıf malıdır. Yaptırılan bu eğitim kurumlarının gider ve masrafları da vakıfta bulunan insanlar tarafından karşılanmaktadır. Devlet eliyle yapılmayan fakat hayırseverlerin yardımlarıyla varlık kazanan bu yapılar özellikle hayır sahibi kişinin adıyla anılır. Özel bir numaralandırma veya isimlendirme ile isimlendirilmezdi.

Ergin’in bildirdiğine göre İstanbul’da bulunan mekteplerin sayısı, Muallim M. Cevdet’in tasnifi ile Tablo’1 de gösterilmiştir.

Kadınlar Tarafından Yaptırılan Mektepler	47
Hükümdarlar Tarafından Yaptırılan Mektepler	10
Paşalar Tarafından Yaptırılan Mektepler	37
Esnaf ve Ağalar Tarafından Yaptırılan Mektepler	59
Bey, Çelebi ve Efendiler Tarafından Yaptırılan Mektepler	45
Toplam	198

Tablo-1: İstanbul’da Bulunan Mekteplerin Sayısını Gösteren Tablo.⁸

⁴ Ahmet Cihan, *Osmanlı’da Eğitim*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007, s.32.

⁵ Araz, a.g.e.,s.103-104.

⁶ Mefâil Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1999, s.176.

⁷ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s.96.

⁸ Bkz. Ergin, a.g.e., s.82-96.

Ergin'in naklettiğine göre Tevhid-i Tedrisat'ın kabulünden sonra mekteplerin bir belgeye göre 364; başka bir belgeye göre 373 adet olduğu tesbit edilmiştir. Bu mekteplerin sayıları ve durumları Tablo 2'de yer almaktadır. 1924 tarihinde evkaftan hususi idareye devrolunan 364 adet olarak belirtilmiştir. Turgut Kut'un yapmış olduğu çalışmada tahmini olarak 1923-1928 tarihleri arasında "Mekâtib-i Vakfiye Cedveli" isimli nüshada 318 mektebin ayrıntılı bilgisi verilmektedir.⁹ Evliya Çelebi'nin ise İstanbul'da 299 adet mektep bulunduğunu kastettiği görüşünü savunan Ergin'e göre İstanbul'daki mekteplerin sayısı ve durumları hakkında ihtilaf vardır.¹⁰

Arsa Olanlar	92
Fuzulî İşgal Edilenler	25
Ne Suretle Kullanıldığı Bilinemeyenler	9
Evkaf Tarafından Satılanlar	7
Kirada Olanlar	29
Medrese Haline Getirilenler	7
Halk Fırkası Tarafından İşgal Edilenler	11
Harap ve Kapalı Olanlar	24
Boş Bulunanlar	10
Defterde Yazılı Olduğu Halde Yerleri Bulunamayanlar	10
İlk Mektep İttihaz Edilenler	15
Müze ve Dispanserlere, Resmi Daire ve Cemiyetlere Tahsis Olunanlar	72
Akar Olarak Evkaf İdaresinde Kalanlar ve Yola Kalbedilmiş Olanlar	62
Toplam	373

Tablo-2: Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan Sonra Mekteplerin Sayı ve Durumu Gösteren Tablo.¹¹

⁹ Turgut Kut, "İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika", İstanbul Armağanı-3: Gündelik Hayatın Renkleri, haz. Mustafa Armağan, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1997, s.348. (Makalenin ilk yayımı için bkz. Journal of Turkish-Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi, sayı: 2, Cambridge 1978, s. 55-84.)

¹⁰ Ergin, a.g.e., s.88-90.

¹¹Bkz. Ergin, a.g.e., s.82-96.

Birçok muhtelif muhitte bulunan mektepler Evliya Çelebi'nin deyiimiyle her caminin yanında bulunacak kadar yaygın olan eğitim kurumlarıydı. Bu konuda husûsen İstanbul şehri için “*Ne kadar camî-i selâtin ve camî-i vüzerâ ve gayrı a'yân (u) kibârcami 'leri varsa her birinde birer dâru'l-kurrâ mukarrerdi.*” ifadesini kullanmıştır. Evliya Çelebi'ye göre Amasya'da 200, Erzurum'da 110 mahalle mektebi bulunmaktaydı.¹² Mefâil Hızlı'ya göre mahkeme kayıtlarına istinâden, Bursa'da 134 adet sıbyan mektebi olduğu tesbit edilmiştir. Tesbit edilemeyen mekteplerle birlikte bu sayının daha da artacağı düşünülmektedir.¹³ Mekteplerin sayıları konusunda çeşitli değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu konuda tesbit edilen verilerden bir kısmı yukarıda verilmiştir. Yukarıda yazılan miktarlardan anlaşılacağına göre o dönem için merkezi olan şehirlerde Sıbyan mekteplerinin sayısı 100 ile 300 küsur arasında değişmektedir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunundan sonra azalan bu mektepler, 1 Kasım 1928 yılında Latin harflerinin kabulüyle birlikte resmi olarak kapatılarak, bu eğitim kurumlarının yeni bir formatta devamı sağlanmıştır.¹⁴

B. SİBYAN MEKTEPLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

14.yy'dan 19. yy.'a kadar varlığını sürdüren Sıbyan mektepleri hemen hemen her semtte bulunmaktadır. Hem kızların hem de erkeklerin gidebildiği mekteplerde belirli bir kayıt zamanı yoktur. Çocuğun bireysel olgunluğuna göre 4 yaşından 7 yaşına kadar hangi yaş uygunsa o yaşta mektebe başlatılırdı. Alınan ilk eğitim olması hasebiyle halkın büyük çoğunluğu mektep mezunu olup sonrasında kabiliyetine göre medreselere devam etmiş veya bir zanaat ile meşgul olarak hayatını idâme ettirmiştir. Kızların ise medreselere devam etmesi mümkün olmamakla birlikte, eve gelen özel mürebbiyeler ile muhtelif derslere devam imkânı bulabilmekteydiler.¹⁵

Sıbyan mekteplerinde çocuklar ücretsiz bir şekilde okurdu. Kimi zaman vakıf sahibi tarafından öğrencilere hediye olarak belirli bir miktar para da verildiği olurdu.

¹² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Zuhuri Danışman, 1969, C.I, s.131; C.II., s.97,107.

¹³ Hızlı, a.g.e., s.27.

¹⁴ İsmail Kara-Ali Birinci, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, Hatıralar-Yorumlar-Tetikler*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2016, s.24.

¹⁵ Araz, a.g.e., s.106-107.

Mekteplerde, yemek ve içmek de vakıf sahibi tarafından yapılmaktadır. Hanedana mensup kişiler tarafından yaptırılan külliyele içerisinde bulunan mekteplerde aşevi de bulunduğundan orada öğrenciler ücretsiz yemek yerlerdi. Hayırseverlerin yaptırdığı mekteplerde ise talebeye ya yemek dağıtılır ya da o günkü yemeğini karşılayacak miktarda para verilirdi. Bununla birlikte öğle arası verilip öğrencilerin kendi evlerinde yemek yediği mektepler de mevcuttu.¹⁶

Sıbyan mekteplerinde eğitim öğretimde bir bölünme olmazdı ve dönemlere ayrılmazdı. On iki ay boyunca devam eden eğitim, Ramazan aylarında yarım gün uygulaması yapılarak, perşembe günleri öğleden sonra, cuma günleri bütün gün ve kapama/seyirlik günleri haricinde eğitime ara verilmez, tatil yapılmazdı. Âmin Alayı günlerinde ise alaydan sonra tatil edildiği olurdu. Bir öğrenciye düğün, ölüm, cemiyet, hastalık gibi özel günlerde velisi talep ettiği takdirde izin verilirdi. Öğrenciler arasında sınıf ayrımı yapılmadan tek sınıf olarak eğitim verilmekle birlikte hececiler, kıraate geçenler, ammeciler, tebarekçiler, mushafılular gibi tasnif edilirdi. Kur'an-ı Kerim'i okumaya başlayan öğrenci belirli bir seviyeye geldikten sonra, amme cüzünden okumaya başladığında bu "Fergab'a çıkmak" olarak adlandırılır. Öğrencinin fesini kalfa alır, çocuğa cüz kesesi giydirilir, eve bevvab eşliğinde gönderilirdi. Yolda bu çocuğa rastlayanlar çocuğu tebrik eder, güzel sözler söylerlerdi. Çocuğun ailesi ise bevvab'a çeşitli hediyeler vererek bu olayı sevinçle karşılardı. Sabah namazından sonra başlayan dersler, ikinci gibi nihayete ererdi. Öğle arası mola verilir, evi yakın olanlar evine yemek yemeğe gider, evi uzak olanlar sabah getirdikleri çıkınlarında var olan yiyeceklerini yerlerdi.¹⁷

Öğrencilere belirli zamanlarda kıyafet verildiği kaynaklarda geçmektedir. Ergin'in naklettiğine göre Şeyhülislam Esat Efendi Vakfiyesinde; öğrencilere her sene "birer adet boğasi kapama, fes, mintan, zıbin, kuşak, mest-papuç" verildiği, Saliha Sultan Vakfiyesinde ise; "İyd-i Fıtır'da birer kapama, birer kavuk, birer tiftik kuşak, birer mest papuç, on akçe nalçabâha" verildiği ifade edilmektedir. Bu vakfiyelerden de anlaşılacağı üzere öğrencilere miktarı vakıf sahibince belirlenen miktarda giyim kuşam yardımı

¹⁶ Ergin, a.g.e.,s.86-87.

¹⁷ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, s.303.;Musahipzade Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, C.I., Ankara: Devlet Tiyatroları Yayınları, Haziran 1986, s.19.

yapılmaktadır. Vakıf sahibi tarafından masrafları karşılanmak üzere senede bir kere özellikle de ilkbahar aylarında piknik yapmaya gidilir, mesire alanlarında yemekler yenirdi. Öğrencilere verilecek olan kapamaların (kıyafetler) bu günlerde dağıtıldığı da olurdu. Bu sebeple seyirlere kapama ismi de verilmiştir. Etli pilav, bademli sütlü helvalar menüyü oluşturur, orada bulunan herkese dağıtılırdı. Bir şenlik gibi algılanan bu pikniklere çocuklar aileleri ile birlikte de giderlerdi. Birkaç mektebin aynı anda geziye birlikte gittikleri de olurdu.¹⁸

Mekteplerde kimi araç gereçler ders düzeni ve eğitim amacıyla kullanılmıştır. Dönem hatıra ve kaynaklarında çokça yer edinen falaka bu araçlardan biridir. Mekteplerde öğrencileri cezalandırmak amacıyla kullanılmıştır. Dört arşın boyunda uzunca bir sırik da uzakta kalan öğrencileri uyarmak amacıyla kullanılan araçlardandır. Bu sırik ile konuşmaya dalan, dersini çalışmaya ara vermiş olan, hocanın uygun görmediği bir davranışı yapan çocuğun omzuna dokundurular, böylece hoca bu öğrenciyi uyarılmış olurdu. Mekteplerde kullanılan araçlardan biri de geldi-gitti tahtasıdır. O dönemde, çocuklar tuvalete gitmek için izin istemek amacıyla bir ayağını öbür ayağının üzerine basıp elini yukarı kaldırarak hocanın ona bakmasını beklerdi. Hoca da başını sallayarak izin verirdi. Tuvalete giden öğrenci geldi-gitti tahtasını gitti yönünde çevirir, geldiğinde ise geldi yönüne çevirerek yerine geçerdi.¹⁹

Mekteplerde disiplin genellikle fiziksel ceza verilerek sağlanırdı. Anı kitaplarının birçoğuna konu olan “falaka” en yaygın ceza verme aracı olarak kullanılmaktaydı. Uzun sırik ise öğrencileri uyarı maksatlı bir iki vurma, dürtme şeklinde yapılırdı. Bununla birlikte Nafi Atuf; olumsuz olarak tabir edilebilecek ceza çeşitlerinin tatbik edildiğini belirtmiştir.²⁰ Fakat kaynaklarda mektep hocalarının saygınlık ve iyiliğini anlatan kişiler de mevcuttur. Bu hatıralardan Milli Eğitim eski Bakanlarından Hasan Ali Yücel’in Hocası hakkında yazmış olduklarını naklediyoruz:

“O kadar güler yüzlü, fakat o kadar muhteşem bir hocaydı ki, halkın ve dünyada en büyük bildiğim babamın gösterdiği saygıya bakıp bu tertemiz giyinmiş hâliyle onu, evde büyüklerin sık sık konuşup bahsettikleri “Şeyhülislâm Efendi” olacak diye düşünürken babam:

¹⁸ Ergin, a.g.e., s.88.;Özbilgen, a.g.e., s.303.; Celâl, s.22.

¹⁹ Celâl, a.g.e., s.19.

²⁰ Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, 1.b., Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, Milliyet Matbaası, 1930, s.30.

- *Âli, öp Hocaefendi hazretlerinin elini. Müsaade buyururlarsa ondan “Besmele” diyeceksin.*

Hemen kalktım; yine yüzü gülüyordu, elini uzattı, yumuşacık bir el, öptüm.(...)

- *Berhudar ol, evladım.*

(...) Ben aziz üstadım İsmail Efendi için en küçük bir hayal kırıklığına uğramadım. İlk hocam bana her zaman şeyhülislâmlardan daha üstün göründü.”²¹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere çocuğun kişisel dünyasında ve toplumda böyle olumlu tesirler bırakan mektep hocalarının varlığı, olumsuz örnekleri tekzip eden bir nitelik taşımaktadır.

Mekteplerden mezun olan kızlar, öğrenimlerine evde devam ederlerdi. Özel bayan muallimler tutulurdu. Çoğunlukla dikiş-nakış veya ev işlerini öğrenmekle meşgul olurlardı. Bununla birlikte şifahi olarak dua, masal, efsaneleri öğrenir; nesilden nesile kültür aktarımını sağlardı. Erkelerden kabiliyetli olanlar medreseye girerler, genellikle orta halli veya esnaf olacak olan çocuklar sabah namazı ile dükkânların açılışına kadar olan süre içerisinde cami derslerine devam eder sonra çalışmak için dağılırlardı.²²

C. SIBYAN MEKTEP BİNALARININ YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Mektep binaları genellikle taştan yapılan binalardı. Öğrencilerin öğrenim görebilmeleri için büyük, geniş, kubbeli bir oda bulunurdu. Bu odanın kenarında öğretmen ve öğretmenin yardımcısının kullanımına ait olan küçük bir oda mevcuttu. Talebeler kendi evlerinden getirdikleri rahle ve minderlere oturur bu şekilde eğitim öğretim ortamı hazırlanmış olurdu.²³

D. SIBYAN MEKTEPLERİNDE OKUTULAN DERSLER

Mektepte okutulan dersler özellikle Kur’an-ı Kerim ve dini bilgilerin çocuğa öğretilmesinden oluşmaktadır. Mektebe başlayan çocuğa ilk olarak Arapça harfler

²¹ Kara-Birinci, a.g.e., 120.

²² Raphaela Lewis, *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (Âdetler ve Gelenekler)*, Çev: Mefkure Poroy, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1973, s.100.

²³ Ergin, a.g.e., s.90.

öğretilir daha sonra elifba cüzünü bitirerek Kur'an-ı Kerim'e geçmesi sağlanırdı. Harflerin tanındığı ilk aşamaya "hececilik" denirdi. Sonraki aşama olan kısım ise "kıraat" olarak adlandırılırdı. Bu safha Amme cüzünün okunması ile başlar, Fergab kısmına gelince çocuğun fesini ya kalfa veya ilahicibaşı alır, çocuk cüz kesesini takar ve eve götürülürdü. Bu durum bir mertebe atlamak olarak görülürdü.²⁴ Kur'an-ı Kerim'i okuyup hatmeden çocuk mezuniyete yaklaşmış olurdu. Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmenin yanında dini bilgiler de çocuklara öğretilmekteydi. II. Bayezid, yaptırmış olduğu mektep için yazdırdığı vakfiyede; Kur'an-ı Kerim okutulması, dini bilgilerin verilmesi, namaz kılmayı kolaylaştıracak bilgilerin verilmesi, edep ve ahlak eğitimi verilmesi gibi konuların ders olarak okutulmasını emretmiştir. Ergin'in naklettiğine göre vakfiyede geçen metin şu şekildedir:

*"Ve muallimhaneyi dahi ta'lim-i eytâm ve evlad-ı fukara için vakfetti ki anlara mektephanede muallim ve halife olanlar ta'lim-i kelam-ı kadîm ve Kur'an-ı azim edeler ve bir salih hafız-ı kelâmullah ve namazın erkânın ve şeraitin bilir ve sübyan talimine münasip ve kâdir kimse muallimhanede eytamdan ve sübyan-ı fukaradan otuz nefer oğlancıklara yevmi cumadan gayri günlerde Mushaf-ı kerime baka, Kur'an'ı okuda ve kema yenbegi öğretre ve bildire ve mazilerin ve geçmiş derslerin dinliye, ve namaza müteallik nesnelere okuda ve bildire, ve tedibe muhtaç olanları tedibi şer'i eyliye ve hizmetinde daim ciddüsa'yeyliye, ve destur vericek (akşam evlerine gitmek üzere talebe salıverildiği zaman) vâkıfın ruhiçün ve kabul-i tilavet-i eytâm için dua ettire, ve bir Salih hafız kimesne anda halife (kalfa) ola, sübyan okutmakta ve bildirmekte mazilerin dinlemekte ve tedipte muallime daim muavenet eyliye."*²⁵

Belirli bir zaman sonra Kur'an hattının da mekteplerde yazdırılmaya başlandığı bilinmektedir. Galata'da I.Mahmud'un annesi tarafından yaptırılan mektebin vakfiyesinde ve yine I.Mahmud'un eşi Rami Kadın'ın Beşiktaş'ta yaptırmış olduğu mektebin vakfiyesinde de bir hattat tarafından çocuklara hat meşk ettirilmesi yazmaktadır. I.Abdülhamid'in vakfiyesinde Ergin'in naklettiğine göre şu mısralar yer almaktadır:

²⁴İçer, a.g.e.,s.138.

²⁵ Ergin, a.g.e., s.83.

“Bir hattat üstat, talim-i hatta sahib-i itiyad kimesne dahi mektebi şerife müdavemet eden sıbyanahacei meşk olup edaet ve sinaeti hat ile edayı hizmet eyleye.”²⁶

Sıbyan mekteplerinde genel olarak derslerin içerikleri şu şekildedir:

- a. Elifba cüzü okutulur, Arapça harfler belletilirdi.
- b. Kur'an-ı Kerim talim ettirilirdi, tecvid kaideleri öğretilirdi.
- c. Namazın nasıl kılınacağı öğretilir, namazda okunan sûre ve dualar ezberletilirdi.
- d. İlmihal bilgileri anlatılırdı.
- e. Yazı, hat kopya veya meşk ettirilirdi.
- f. İlahi öğretimi amacıyla dinî musiki eğitimi verilirdi.

Bu derslerin çeşitliliği mekteplerin imkânına göre değişmekteydi. Vakfiye şartları, mektebin fiziksel konumu, hocanın keyfiyeti, mektebin köyde veya kentte oluşu mektepte görülen dersleri etkilemekteydi. Kimi mekteplerde hafızlık yaptırıldığı da olurdu. Kimi kaynaklarda verilen “ilm-i edyan” diye bir dersin varlığından da söz edilmektedir. Bu dersin mahiyeti İsmail Kara'nın tesbiti ile manzum veya mensur Kısas-ı Enbiya konularını içermektedir.²⁷ Ayrıca kitap olarak; Karabaş Tecvidi, Subha-ı Sıbyan, Tuhfe-i Vehbî, Mızraklı İlm-i hal, Dürr-i Yektâ isimli kitapların takip edildiği, çocuklara ezberletildiği de bilinmektedir.²⁸

Elifbâ cüzündeki harfler ile başlayan bu ilim yolculuğu, Âmmе cüzü, Tebâreke cüzü, diğer cüzler ve Mevlid okumak ile devam eder, Kur'an-ı Kerim'i okumaya başlayacağı kademeye kadar belirli bir düzen içerisinde ilerlerdi. Çocuk belirli bir seviyeye ulaşıp da “Mushaf'a Çıkmak” diye tabir edilen Kur'an-ı Kerim'i doğru olarak okumaya başladığı zaman, kalfa çocuk ile eve gider aileye haber ulaştırılırdı. Bu haber ailede neşe ve sevinç yankıları uyandırır, gelen kalfaya hediye verilirdi. Mektepten mezun olmak için bütün derslerin tamamlanması gerekmektedir. Hatim eden öğrenci artık

²⁶A.g.e., s.86.

²⁷ Kara-Birinci, a.g.e., s.17.

²⁸ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s.62.

mezun olmaya hak kazanmış olurdu.²⁹ Bununla birlikte devlet eliyle düzenlenmiş bir müfredat veya yönetmelik bulunmamaktaydı. Mekteplerde okutulan derslerle alakalı olarak insiyatif makamı Şeyhülislamlığa bağlı kadılar ve mektebin hocasıydı.³⁰

E. SIBYAN MEKTEPLERİNDE ÇALIŞAN GÖREVLİLER

Sıbyan mekteplerinde genel olarak görevliler üçe ayrılmaktadır. Bunlara; muallim, kalfa ve bevvâb denilir. Bununla birlikte; vakıfta yaşanabilecek idari problemlerin çözümü için Mütevellî, Mütevelliyi teftiş etmekle görevli Nâzır, Yazman olarak vazifeli Kâtip, temizlik görevlisi olarak Ferraş gibi görevliler de bulunmaktaydı. Bununla birlikte Cabiye (Tahsildar), Vekilharç (Yetkilinin yerine bakan kişi), Şeyh (Yaşlı kişi), Müsebbih (tesbih ettiren kişi), İhlashan (İhlas Suresi okuyan), Vaiz (Nasihatçi) de mekteplerde görev alan kişilerdendir.

Yukarıda belirttiğimiz kişilerin hepsinin bir mektepte mevcut olması mümkün olduğu gibi, sadece muallim ile eğitim-öğretim verilen mektepler de mevcuttur.³¹

1. Muallim

Muallimlere; hoca, hoca efendi, imam gibi isimlendirmeler de yapılmıştır. Günümüzdeki öğretmen tanımının karşılığıdır. İlk dönem Osmanlı dünyasında ders veren bu kişilere hâce; son dönemlerinde ise muallim denilmiştir.³² Her mektepte genellikle bir tane muallim olur fakat kimi mekteplerde iki muallimin bulunduğu da vakidir. 19.yy da kız öğrencilere mahsus mektepler açılınca, o mekteplerin hocaları da bayan olarak tayin edilmiştir. Okulun genel sorumluluk ve nizamı hocaya aittir. Hocalar ise İlmiye sınıfına mensup olan, Şeyhülislamlığa bağlı kadı efendiler tarafından denetlenmektedir.³³

2. Kalfa

Muallimin başyardımcısıdır, halife olarak da adlandırılır. Hoca olmadığı zamanlar kalfa mektebin amiri sayılır. Öğrencilerin derslerini genellikle kalfa dinler, yönlendirir,

²⁹F.Hilal Feriatoğlu, “Bir İhtişamlı Başlangıç: Bed-i Besmele”, *Din ve Hayat Dergisi*, İstanbul: İstanbul Müftülüğü Yayınları, S.31, Temmuz 2017, s.110.

³⁰ Mehmet Emin Yolluk, *XVII. yy'da Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010, s.38-39.

³¹ Elif Aydın, *Tarihimize Âmin Alayları ve Eğitim Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.17-24.

³² Kara-Birinci, a.g.e., s.24.

³³ Şadiye Yılmaz, *Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde Yenilik ve Gelişmeler*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.10.

yetiştirir, öğrencilere yardımcı olarak hoca ile talebe arasında bağlantı kurulmasını sağlar.³⁴

3. Bevvâb

Okulun hizmet görevlisidir. Kapıcı anlamına gelir. Mektebin açılıp kapanması, temizliği, öğrencilerin toplanması ve evlerine dağıtılması, çıkınlarının toplanması, getir götür işlerinin yapılması, hocaya abdest almasında veya seccadesinin serilmesi gibi işlerde yardım etmesi, âmin alayında rahle-cüz-minder taşınması gibi görevleri icra ederdi.³⁵

F. SIBYAN MEKTEPLERİ DÖNEMİNDE YAPILAN TÖRENLER

Sıbyan mekteplerinin o dönem için, eğitim açısından büyük bir boşluğu doldurduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Mekteplere başlayış töreni ise başlı başına incelenmesi gereken bir konudur. Bu tören eğitsel, kültürel, sosyolojik ve pedagojik açılardan toplumda önemli bir yer edinmiştir. Öncelikle tören nedir, Osmanlı Döneminde hangi törenler yapılmaktadır bu kavramları inceleyelim.

Bir kalabalığın belirli sebeplerle buluşup sembolleşen hareketler yapmasına tören denir.³⁶ Törenlerin yapılmasında bir kişi, olay veya değer ön plana çıkar. Öne çıkan bu kişi olay veya değere ilgi çekilir, daha fazla önem ve anlam verilir. Merasim olarak da adlandırılan törenler muhtelif alanlarda yapılabilir. Törenlerin askerî, dinî, sosyal, ekonomik açılardan farklı işlevleri bulunmaktadır. Genel olarak toplumu birleştirici, bütünlüyci bir yönü olduğu da yadsınamaz bir durumdur. Toplumsal ve bireysel olarak da yenilenmeyi sağlayan törenler her dönem ve devirde hayatın akışı içerisinde yerini almıştır. Törenler bir medeniyeti oluşturan yapı taşlarından biri olarak gelenekselliği sağlamıştır. Belirli bir düzen ve disiplin içerisinde gerçekleşen törenler bireysel ve toplumsal hayata renk ve canlılık katarak, yaşamı güçlendirmiştir.

Her devlet ve toplum yapısında muhtelif özellikler göstermekle birlikte, vazgeçilmeyen ritüeller olarak mevcudiyetini koruyan törenler; Osmanlı Döneminde de varlığını etkin bir şekilde hissettirmektedir. Osmanlı Devletinde, askerî, sosyal ve siyasal

³⁴A.g.e. s.24.

³⁵ Kara-Birinci, a.g.e., s.10-11.

³⁶<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi 02.01.2019).

alandaki çeşitli törenler gerçekleştirilmiştir. Osmanlı'da Devlet işlerine ait törenler olarak; Cülûs-u Hümayûn, Cenaze Merasimi, Kılıç Kuşanma Töreni, Elçi Kabulü, Sefer-i Hümayûn, Divân-ı Hümayûn Toplantıları yapılırdı. Dini törenler olarak ise Bayram Töreni, Surre-i Hümayûn, Hırka-i Saadeti Ziyaret, Mevlîd, Cuma Namazı törenleri icra edilirdi. Evlenme Töreni, Doğum Törenleri ve Bed-i Besmele Töreni ise toplumsal törenler arasında yer almaktadır.³⁷ Osmanlı Döneminde yapılan törenlere ilişkin bilgiler tablo 3'te sunulmuştur.

OSMANLI'DA YAPILAN TÖRENLER		
RESMÎ TÖRENLER	DİNÎ TÖRENLER	TOPLUMSAL TÖRENLER
A. Cülûs Töreni B. Cenaze Töreni C. Kılıç Kuşanma Töreni D. Elçi Kabulü E. Sefere Çıkış F. Divan-ı Hümayûn Toplantıları	A. Bayram Töreni B. Surre-i Hümayûn C. Hırka-i Saadeti Ziyaret D. Mevlid E. Cuma Namazı	A. Sünnet ve Evlenme B. Doğum Törenleri C. Bed-i Besmele

Tablo-3: Osmanlı Döneminde Yapılan Törenlerin isimlerini Belirten Tablo.³⁸

Âmin alayları da toplumsal tören dediğimiz, Âmin Alayı törenlerinin bir parçasıdır ve ayrıntılı olarak ikinci bölümde ele alınacaktır.

³⁷ Ebru Baykal, *Osmanlılarda Törenler*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Edirne Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, sf. 13-105.

³⁸ Bkz. Baykal, a.g.e., s.13-105.

İKİNCİ BÖLÜM

ÂMİN ALAYININ TARİHSEL SÜRECİ

I. ÂMİN ALAYI NEDİR?

Âmin kelimesi TDK sözlük verilerine göre; “Öyle olsun, Allah kabul etsin anlamlarında, duaların arasında ve sonunda kullanılan bir söz.” olarak belirtilmiştir.³⁹ Âmin kelimesinin anlamı ve kökeni ihtilafli bir konudur. Genel olarak kabul edilen “inanmak, güvenmek, doğrulama, pekiştirme, kabul etme.” gibi anlamlara geldiğidir.⁴⁰ Yapılan duanın makbul olması amacıyla, duanın sonunda söylenen kelimedir.

Alay, kelime olarak “kalabalık, cemaat, guruh” anlamlarına gelir. Osmanlı teşrifatında ve askerî alanda birçok farklı konularda alay kelimesi kullanılmaktadır.⁴¹ Alay kelimesi TDK sözlüğünde ise “*Herhangi bir törende veya gösteride yer alan topluluk*”, “*Bayram, cenaze vb. törenlerde sıralı olarak giden insan topluluğu, kortej*”, “*Hayvan topluluğu*”, “*Genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu*”, “*Bir kimsenin, bir şeyin, bir durumun, gülünç, kusurlu, eksik vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapma*” olarak geçmektedir. Konumuz bağlamında alayı tanımlayacak olursak; törenlere katılım sağlayan insan topluluğu diyebiliriz.⁴²

Âmin Alayı ise; “*Osmanlılar döneminde okula yeni başlayan çocuklar için düzenlenen törenler*” olarak tanımlanmıştır.⁴³ “Bed-i Besmele Cemiyeti”, “Mektep Cemiyeti” gibi isimlendirmeler de yapılmıştır. Bu merasimlere katılan çocuklar hep bir ağızdan “Âmin!” diyerek dua ve ilahilere eşlik etmişlerdir. Bu sebeple “Âmin Alayı” denilmektedir. Milli şairimiz Mehmet Akif bu heyecan dolu ânı şöyle betimlemiştir: “*Her*

³⁹ <http://tdk.gov.tr>(Erişim Tarihi 02.01.2019).

⁴⁰ Sargon Erdem, “Âmin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.III., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s.62-63.

⁴¹ Ziya Kazıcı, “Alay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.II., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1989, s. 347-348.

⁴² <http://tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi 02.01.2019).

⁴³ Mustafa Öcal, “Âmin Alayı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.3., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 63.

biri çevresine sabah aydınlığı saçan, küçük adımlı yaman taburun saf yüreklerinden, zaman zaman bir ilahî terâne yükselir, bu coşkunun yankısıyla tâ meleklerden yeryüzüne doğru bir ‘Âmin’ sesidir gelir.”⁴⁴Âmin Alayı tabiri genellikle halk arasında yaygın olan isimdir. “Bed-i Besmele” tabiri ise genellikle daha üst kesim ailelerin kullandığı bir adlandırma olmuştur.⁴⁵

Çocuklar dört yaş, dört ay ve dört günlük iken okula başlatılmaktaydı.⁴⁶ Beş, altı ve yedi yaşında okula başlamaları da normal karşılanmaktaydı. Bu durum çocuğun bireysel olarak incelendiği, kişisel gelişimine, psikolojik yapısına göre okula başlama yaşının kararlaştırıldığı görüşünü desteklemektedir.

Kişisel hayatta doğum, düğün, ölüm, askerlik, hacca gidiş gibi birçok olay toplum tarafından bir kutlama vesilesi sayılmıştır. İçerisinde sevinç, mutluluk, ayrılık, acı gibi birçok duyguyu barındıran bu törenler âdet, gelenek ve göreneklere uygun şekillerde tertip edilirdi. Toplumsal ve dinî olarak birçok motifi içinde barındıran bu törenlerden biri olan Âmin Alayı ise çocukların eğitim-öğretim hayatına başlamalarının kutlanmasıdır. Çocuklar için unutulmaz anlardan biri olan bu törenler toplum ve aile tarafından da oldukça önemsenmekteydi. Bu törenler saraylarda ve halk arasında yapılanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

A. SARAYLARDA YAPILAN ÂMİN ALAYLARI

Şehzadegân mektebi sarayla birlikte açılan bir mekteptir. Sıbyan mektebi ile aynı özellikler göstermekle birlikte biri avam diğeri havas tabakasının eğitim-öğretim mekânıdır. Günümüzde müze olarak kullanılan bu mektep, Topkapı Sarayında Harem Dairesinde bulunmaktadır. Bu mektebe İstanbul’da yaşayan hünkârın kız ve erkek evlatları gidebilirdi. Şehzadeler genellikle 5-6 yaşlarında okumaya başlatılırlardı.⁴⁷ İstanbul dışında olanlar kendi saraylarındaki hocalarla özel ders görmekteydi. Burada Arapça harflerden başlatılmak üzere Kur’an-ı Kerim talim ettirilirdi. Namaz ile alakalı

⁴⁴ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, haz. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Aden Yayınları, 2006, s.131.

⁴⁵Özgönül Aksoy, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyân Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1968, s.17.

⁴⁶ Aksoy, a.g.e., s.20.

⁴⁷Tahsin İçer, *Osmanlı Ailesinde Çocuk Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.137.

usul bilgileri verilir, sureler öğretilirdi. Hat meşk ettirilirdi. Bu ders müfredatı halk mektepleri ile benzer olmaktadır.⁴⁸

Şehzadeler için yapılan törenler görkemli ve şaşaalı törenlerdir. Hazırlıkları günler öncesinden başlamaktadır. I.Abdülhamid döneminden aktarılan bir vesikaya göre şehzadeler için yapılacak olunan Bed-i Besmele töreninden önce İncili Köşk önündeki geniş alana, gelen devlet ricali için otağ ve çadırlar kurulmuştur. Misafirler burada konaklama ve yeme içme ihtiyaçlarını gidermişlerdir. İncili Köşkte yapılan bu tören yemekle başlardı. Gelen misafirler yemek yer ve yerlerine yerleşirlerdi. Hünkar ise İncili Köşke gelirdi. Karşılama töreninden sonra devlet erkânı şehzadeyi karşılamak üzere büyük bir alay şeklinde Ortakapı'ya giderdi. Şehzade orada sağında Darüsseade ağası, solunda Hâzin-i Şehriyârı ile gelirdi. Şehzadeyi almaya gelen heyette bulunan Nakibüleşraf dua okurdu. Sonra sadrazam şehzadenin eteğini öperdi. Alay ile İncili Köşke getirilen şehzade için çil paralar saçılırdı. Sadrazam şehzadeyi attan indirip köşke ulaştırırdı. Hünkârın yanına getirilen şehzade babasının elini öpüp yanına otururdu. Oraya koyulmuş bulunan rahlenin yanına şehzade sadrazam eşliğinde oturtulurdu. Padişah hariç herkes ayağa kalkardı. Şeyhülislam çocuğa besmele çektirir ve ilk harfleri okuturdu. Şeyhülislam ve Ayasofya Şeyhi dua okurlar, saray müezzinleri de âmin diyerek bu duaya eşlik ederlerdi. Tören tamam olduktan sonra şehzade alay eşliğinde orta kapıya götürülüp orada harem dairesine teslim edilir, devlet erkânına padişah ve sadrazam tarafından kürk veya hil'at giydirilirdi.⁴⁹

Şair Enderunlu Fazıl, Şehzade Mustafa ve Süleyman'ın Âmin Alayı törenleri hakkında bir risale yazmıştır.⁵⁰ 1198 yılında gerçekleşen törende Mustafa ve Süleyman adlı şehzadelerinin Âmin Alayı törenleri görkemli bir şekilde yapılmıştır. Zaman olarak ise Rebî'ül-âhir ayının beşinci gününe rastgelen Çarşamba günü başlangıç olarak tercih edilmiştir. Tören Çarşamba günü başlamış, Perşembe günü İncili meydanda padişah ve davetliler için özel otağlar kurulmuştur. Cuma günü ise tören ve ziyafet gerçekleşmiş ve Şeyhülislam, şehzade ile ilk dersini işlemiştir. Neslihan Koç Keskin'in yapmış olduğu araştırmaya göre; şehzadelerin Âmin Alayı törenleri için önceden birçok hazırlık yapılmış ve ikramlar hazırlanmıştır. Sözelimi, halka ve devlet adamlarına dağıtılacak yemekler

⁴⁸Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s.6.

⁴⁹Ergin, a.g.e., s.7-8.

⁵⁰Ergin, a.g.e., s.9.

temin edilmiştir. Davetlilerin konaklaması için otağlar kurulmuştur. İlk ders şehzâdelere Şeyhülislam tarafından verilmiş, bu esnada şehzadelere gösterişli kıyafetler giydirilmiştir. Osmanlı padişahlarından III. Selim için de Âmin Alayı töreni düzenlenmiştir. Bu törenin 19 Ekim 1766 yılında gerçekleştirildiği tesbit edilmiştir.⁵¹

B. HALK ARASINDA YAPILAN ÂMİN ALAYLARI

Halk arasında yapılan Âmin Alayı Törenleri, ailelerin gelir düzeyine bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Her aile kendi durum ve konumuna göre bu törenleri yapmaktadır. Bununla birlikte tören yapılmadan okula başlayan veya hiç okula gidemeyen çocuklar da mevcuttur. Bu konuda Şehsuvaroğlu'nun aktardığı bilgilerde de geçtiği üzere her aile kendi bütçesine göre çocuğunu okula başlatmaktadır. “...Çocuk fakir bir aileye mensup babası, anası yahud velisi tarafından civardaki mahalle mektebine götürülür, hocanın eli öptürülür ve okuyup yazmak öğretilmesi rica edilirdi. Orta halli ailelerde çocuk giydirilir, kuşatılır erkek ise fesine, kıza saçlarına elmas, inci gibi süsler, boynuna şal ve klaptanlı bir cüz kesesi takılır, akraba ve tanıdıklarla beraber mektebe gidilir ve çocuk derse başlatılırdı. Hoca duasını eder, yeni talebenin velisi mektepteki çocuklara ikişer, üçer kuruş, hoca ile mübassıra, kalfaya ucuna birkaç mecdiye bağlanmış birer mendil verirdi. Zengin çocukların törene başlaması ise bir merasime tabi idi.”⁵²

Genel olarak; törenin yapılmasından günler önce hazırlıklar başlar, çocuk güzelce giydirilip aile büyüklerine el öpmeye götürülür, çocuğa türbe ziyareti yaptırılır, türbedara okutturulur, binlik tesbihin içinden geçer, kimi tütsülerle tütsülenir, bir gün öncesinden de hamama götürülüp iyice yıkanır, ev temizlenirdi. Bunun gibi birçok hazırlık tamama erer.⁵³ Çocuğun evine alay ile gelinip ev müsait ise evde; değilse mektepte hoca ile talebenin karşılıklı kısa bir talim yapması bu törenin ilk kısmını oluşturur. Bu talim istiaze, besmele, rabbiyessir, elifbâ cüzünün ilk harfî veya ilk harfleri, ilim duasını ihtiva

⁵¹ Neslihan Koç Keskin, “I.Abdülhamit’in Şehzadelerinin Bed-i Besmele Törenini Anlatan Enderünlü Fâzıl’ın Sûrnâme-i Şehriyâr-ı Üzerine” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.27, 2010, s.149-162.

⁵² Haluk Y. Şehsuvaroğlu, “Eski İlk Mektepler ve Mektebe Başlama Merasimleri”, Asırlar Boyunca İstanbul (Cumhuriyet Gazetesi eki), Atatürk Kitaplığı, s.91.

⁵³ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s.58.

ederdi. Bu ilk dersten sonra çocuk hocasının ve orada bulunan insanların elini öperdi. Eğer evde yapılıyorsa çocuk alayla, ilahiler eşliğinde belirlenen sokaklarda gezer, eve gelir talim yapar, el öper, Kur'anlar okunup ilahiler söylenildikten sonra ikram kısmına geçilirdi. Eğer mektepte yapılacaksa alay mektepte toplanır çocuğun evine gitmek için yola düzülürdü. Hazırda bekleyen çocuk bir binek veya faytona bindirilerek alaya dâhil edilir, mektebe getirilirdi. Çocuk mektebe girmeden veya tören evde yapılacaksa eve girmeden önce kapıda kurban kesilir, çocuk kurbanın kanına basarak içeri girdiği de olurdu.⁵⁴

Mektepte ilk dersini yukarıda belirttiğimiz usule göre işler sonra da dualar ve ilahiler ile tören tamama ererdi. Daha sonra çocuğun aile efradı tarafından ikram ve hediyeler dağıtılırdı.⁵⁵

İkram olarak; yemek, lokma, zerde, akide şekerinden biri veya bir kaç tercih edilirdi.⁵⁶ Bu törenler Osmanlı gelenek ve kültürünün en canlı alaylarından biridir. Surre alayı, gelin alayı, kılıç alayı, beşik alayı gibi birçok zenginliklerinden biridir. Sıbyan mektebindeki çocuklar için düzenlenen Âmin Alayı uygulaması 19. yy. sonlarına kadar devam etmiştir.⁵⁷ Tâhirü'l-Mevlevî, Âmin Alayı Törenlerinin ailenin sosyo-ekonomik durumuna göre, uygulama şekillerinin farklılık gösterdiğini belirtmiştir.⁵⁸ Elimizdeki bu verilere dayanarak, Âmin Alayının halk arasında yapılış şeklini; gelir durumu düşük, orta ve yüksek olan aile çocuklarının Âmin Alayları olarak inceleyebiliriz.

Gelir durumu düşük olan aile çocukları için bir tören şeklinde Âmin Alayı yapılmazdı. Çocuğun ebeveynlerinden biri veya bakımı ile ilgilenen bir kişi çocuğu mahalle mektebine götürür, hocanın eli öptürülüp mektebe başlaması sağlanırdı. Merasim düzenlenmeden “eti senin kemiği benim” denilerek çocuk hocaya teslim edilirdi.⁵⁹ Bu deyimden kasıt gerekli görülürse çocuğunun cezalandırılmasına razı olmak fakat ne

⁵⁴ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1998, s.40.

⁵⁵ İçer, a.g.e., s.129-142.

⁵⁶ A. Haluk Dursun, *İstanbul'da Yaşama Sanatı* isimli kitabında akide şekerinin manası ve kullanım alanları hakkında bilgi vermiştir. Özellikle “bağlanma” anlamında kullanılmasına işaret etmiştir.

⁵⁷ Bekir Onur, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, 1.b., İstanbul: İmge Kitapevi, 2005, s.123.

⁵⁸ Tahirü'l-Mevlevî, “*Mektebe Başlama Merasimi*”, Mahfel Mecmua-i İslâmiyesi, Dinî, İlmî, Edebî, İçtimaî, 1342, C.4, S.42, s.113-115.

⁵⁹ Ergin, a.g.e., s.91.; Musahipzade Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, C.I., Ankara: Devlet Tiyatroları Yayınları, Haziran 1986, s.17.

olursa olsun çocuğunu kabul edip muhakkak ebeveynine tekrar sağ salim döndürülmesi anlamını taşımaktadır.⁶⁰ Hocanın karşısına oturtulan çocuk İstiâze ve besmele ile okumaya başlatılırdı. Ardından Rabbiyessir Duası okutulur, cüzün ilk harfi veya ilk beş harfi çocuğa talim ettirilerek o günün dersi ilim duası edilerek son bulurdu. Ergin'in bildirdiğine göre; Fatih Sultan Mehmet mektebe yetim ve fakir çocukların alınmasını özellikle emretmiştir.⁶¹

Hiçbir tören yapılmadan mektebe başlayan çocuklar da mevcuttur. Bu konuda kendi hatıralarından bahseden Halil İmre şunları söylemektedir:

*"(...)Ben kendimi, hocanın karşısında serili minderlerde, bir tahta rahlenin arkasında diz çökmüş buldum. Etimin, kemiğimin bağışlandığını duymadım... Bu mahalle mektebinde, bir sarıklı hoca ile minderlere diz çökmüş, bağdaş kurmuş sabî'den başka bir şey görmedim. Hatta, elifbe'nin, üstün-esre-ötre gibi, okumanın ilk alametlerini bile sonraları Elif üsüEnne – Be küsü lenne gibi özel melodisi ve tekerlemeleriyle, başkalarından öğrendim."*⁶²

Gelir durumu orta olan ailelerin çocukları, mektebe başlamadan bir gün önce hamama götürülür güzelce yıkanır. Bundan sonra Eyüp Sultan, Yahya Efendi gibi türbelerden biri ziyaret edilirdi. Bursa'da ise Yeşil Türbe veya Emir Sultan'a ziyarete götürülürdü.⁶³ Türbedâr çocuğa okuyup üflerdi ve çocuk binlik, iri boncuklu tesbihten geçirilirdi. Bu uygulamayı gelir durumu yüksek veya gelir durumu düşük olan aileler de yapmaktaydı. Bu geleneği uygulamayı tercih etmeyen aileler de mevcuttu.⁶⁴ Orta kesimden olan insanlarda ise çocuk güzelce giydirip mektebe getirilirdi. Bu kıyafetler mümkün olduğunca gösterişli olurdu. Kızın saçlarına erkeklerin ise fesine değerli taşlar takılırdı. Cüz kesesinde işlemeler, süsler olurdu. Cüz kesesini betimlerken Ahmet Rasim şu ifadeleri kullanmıştır:

"...Varsın olmasın. Cüz kesem var olsun! Ne cüz kesesi ama!... Hâlâ gözlerimin önündedir: Dikdörtgen biçimli, koyu fes rengi kadifeden... İki tarafı da kalın gümüş

⁶⁰ Raphaella Lewis, *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (Âdetler ve Gelenekler)*, Çev: Mefkure Poroy, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1973, s.98.

⁶¹ Ergin, a.g.e., s.83.

⁶² Halil İmre, *Bir Ömür Üç Kitap*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1976, s.24-25.

⁶³ Kurt, a.g.e., s.39.

⁶⁴ F.Hilal Feriatoğlu, "Bir İhtişamlı Başlangıç: Bed-i Besmele", *Din ve Hayat Dergisi*, İstanbul: İstanbul Müftülüğü Yayınları, S.31, Temmuz 2017, s.111-112.

tellerle işlenmiş. Yüz tarafının ortasında her gün, özellikle âmin günü yüzlerce kez duyduğum, gelip geçenler sık sık parmaklarıyla gösterdikleri için yazı şeklini tanıdığım “Maşallah”; onun kenarından yarım serçe parmağı kalınlığında birçok ışınlar fıskırıyor. Boynumdan çapraz geçirdiğim iki parmak eninde altın ve gümüş yaldızlı metal iplikten bağı da pırıl pırıl yanıyor... Yine sütannem söyledi: içi de ince ipek kumaşla kaplıymış...”⁶⁵

Ailesi ve yakın akrabaları ile birlikte mektebe gidilir çocuk hoca önüne oturtulup besmele çekilerek okumaya başlanır ve Elifbâ cüzünden ilk harfler çocuğa tâlim ettirilirdi. Bu ilk eğitim-öğretim anından sonra dua edilir, çocuk ve ilim hakkında iyi dilek ve temennilerde bulunulurdu. Dua edilirken çocuğun yakınları da orada bulunan mektep görevlilerine ve çocuklara çeşitli hediyeler dağıtırdı.⁶⁶ Genellikle para, simit, mendil, şeker, lokma dağıtılırdı. Özellikle hoca için daha özel hediyeler hazırlanırdı. Abdülaziz Bey’in dediğine göre; kıymetli bir sargı içinde iki top ipekli kumaş, bele bağlamak için kullanılan şallardan, dış kıyafet dikilmesi için yün kumaş, bir mendilin ucuna bağlanılarak veya kese içinde ailenin bütçesine göre değişen miktarda para verilirdi. Kalfaya da bir top kumaş, bir cübbelik ve yine bir miktar para bohça ile birlikte verilirdi.⁶⁷ Gelenek ve adetlere göre tören süresince çocuk, yere ayak bastırılmazdı. Kucaktan kucağa verilir, daha sonra ata veya arabaya bindirilirdi, kimi yerlerde çocuğun sırtta taşındığı da olurdu.⁶⁸

Gelir durumu yüksek olan, zengin aileler için bu tören bir sünnet, evlenme töreni gibi önemsenirdi. Birçok ayrıntıya dikkat edilerek büyük bir merasim hazırlanırdı. Çocuğa bu törende giymesi için şaşaalı kıyafetler ve sırmalı cüz kesesi hazırlanırdı. Kadife veya kıymetli kumaşlardan çocuğun mektepte oturacağı minder dikilirdi. Bir rahle temin edilirdi. Hocaya haber gönderilerek merasim için özel bir gün belirlenirdi. Hoca da öğrencilere törenin yapılacağı günü söyler, güzel giyinmelerini ve törene hazır bir şekilde okula gelmelerini isterdi. Eğer öğrencilerin sayısı tören için yeterli gelemeyecekse diğer mekteplerden davet edilen öğrenciler de tören için hazırlanırdı. Tören günü tercihen pazartesi veya perşembe günleri olarak belirlenmekteydi. Çarşamba günü düzenlenen

⁶⁵ Ahmet Rasim, *Falaka*, haz. N. Ahmet Özalp, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015, 48-55.

⁶⁶ Ergin, a.g.e., s.91.

⁶⁷ Abdülaziz Bey, a.g.e., s.61.

⁶⁸ İçer, a.g.e.,s.131-132.

törenler de bulunmaktaydı. Bu tören ailenin tercihine, evin konum ve genişliğine göre evde veya camide yapılmaktaydı.

Eğer evde yapılacaksa muallim eve davet edilirdi. Öğrenciler güzelce giyinmiş halde mektepte toplanırlardı. Başta muallim, arkasında kalfa, kalfanın arkasında ise ilahi söyleyen grup, en arka sırada ise âmin diyen talebeler ikişerli dizilmiş bir sıra ile yola koyulurlardı. İlahi söyleyen grubu yöneten bir ilahici başı bulunurdu. Bu çocuk birçok ilahi ve duayı ezberinde bilir ve koroyu yönetirdi. Hem ileri hem geri kontrol sağlayarak ilahilerin belirli bir ritim eşliğinde söylenilmesini sağlamaktan mesuldü. Böyle ilahiler söylenilerek neşe ve eğlence içerisinde sevinçle okula başlayacak olan çocuğun evine varılırdı. Çocuk kapıda bekler, alay gelince hemen kapı önüne çıkartılır ve alayı karşılaması sağlanırdı. Çocuğun evinin önüne gelindiğinde “Kadfetehallah” okunurdu.⁶⁹ Ardından dualar okunup ilahiler söylenilerek merasim devam ederdi. Belirlenen sokaklarda alay ile gezilir ve cemiyet evinin önünde tekrar durulurdu. Evin önünde ilahiler ve dua okunur içeri salona geçilirdi. Eve gelen muallim öncelikle ulemadan birisi varsa ona ilk dersi yaptırmasını teklif ederdi. Eğer ulemadan kimse o cemiyette yoksa kendisi derse başlardı. Bu arada evdeki misafirler de bu ilk derse şahitlik eder bir şenlik neşesi içerisinde izlerlerdi. Hoca Eûzubesmele çeker çocuğa ilk olarak kısa bir dua okutulurdu. Bu dua genellikle “Rabbiyesir” duası olurdu. Aşağıda Arapça metnini verdiğimiz bu dua şu anlama gelmektedir: “Rabbim kolaylaştır, zorlaştırma, Rabbim okumamı hayırla tamama erdir.”

رَبِّ يَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ، رَبِّ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ

Daha sonra besmele ile başlar, çocuğa cüzün en başındaki harfleri talim ettirirdi. Hoca okur, talebe tekrar ederdi. Bu şekilde genellikle elif harfi öğretilerek tekrar ettirilirdi. Bir harf öğrenmekle ilk ders tamama ermiş olurdu. Kimi uygulamalarda ilk beş harf olan “elif, bâ, te, sê, cim” harflerinin belletildiği de olurdu. Bu ilk eğitimden sonra; aşağıda Arapça metni verilen “Rabbim, ilmimi, anlayışımı artır, beni salihler arasına kat!” anlamına gelen dua çocuğa talim ettirilerek ders sona erdirilirdi.

⁶⁹ Zehra Hamarat, *Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul Folkloru*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.92.

رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا وَ فَهْمًا وَ الْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ

Ders tamamlandıktan sonra çocuk ayağa kalkar hocasının, babasının ve orada bulunan misafirlerin elini sıra ile öperdi. Bu esnada Kur'an-ı Kerimden ayet veya sureler okunurdu. Çocuk el öpmesini tamamlayınca hocası tarafından çocuk ve ailesi için dua edilirdi. Daha sonra herkese yemek ikram edilirdi. Yemek vermeyecek olan aileler lokma dağıtarak orada bulunanlara ikramda bulunurdu. Cemiyet sahibi muallim ve muallimin yardımcılara onları hoş edecek miktarda bir para ve kumaş verirdi. Ayrıca evin hizmetlileri aracılığıyla orada bulunan çocuklara bir miktar para, mendil verilirdi. İlahi söyleyip, Kur'an okuyanlara verilen miktar biraz daha fazla olurdu. İkram ve hediyeler dağıtılmasından sonra, tören muallim ve talebelerin evden ayrılımları ile sona ererdi.

Bu ilk ders için evin en geniş odası genellikle salonu tercih edilir, her tarafın temiz olmasına güzel kokmasına itina gösterilirdi. Mektep hocasının oturacağı minder hazırlanır, onun karşısına çocuğun oturacağı minder yerleştirilirdi. Çocuk kesesinde elifbâsını ya birinin yardımıyla veya kendisi çıkarır önündeki rahleye koyardı. Bu cüzler, gelir durumu iyi olan ailelerce tezhip ile süslü bir şekilde özel olarak yaptırılırdı. O dönemdeki elifbâlar genel olarak çocukların hevesini arttırmak amacıyla boya ve yıldız ile renklendirilirdi. Çocukların harfleri göstermeleri için hilal ismi verilen işaret çubukları kullanılırdı. Hilallerin yapıldığı madenler de ailelerin gelir düzeyine göre farklılık arz ederdi. Gelir düzeyi iyi olan ailelerin yaptırdığı hilaller altın ve gümüşten olurken, gelir düzeyi orta halli aileler için genellikle pirinç, bakır veya çinko madenlerinden yaptırılırdı. Günlük derslerinde nerede kaldığının bilinmesi amacıyla kalem yerine balmumu ile çizgiler çizilirdi. Çocuk bununla hocasının gösterdiği veya sorduğu yerlere işaret ederdi. Çocuk için temin edilen rahle sade veya sedef kakmalı olurdu. Farklılık olarak eğer mektebe başlayacak olan çocuk tekke veya tarikat mensubu olan bir aileden geliyorsa, mensup olduğu tekke veya tarikatı belli edecek şekilde sancaklar taşınırdı. Tekkenin şeyhleri, nakipleri ve dervişleri de bu törene iştirak ederdi. Kendilerine has olan çalgı ve ilahiler ile farklı bir şekilde musiki icra eder ve yine kendi tarikatlarına özel olarak yaptıkları tarikat ayinlerini yaparlardı.

Eğer ev müsait değilse çocuk evden bir binek veya taht ile çıkarılarak mahallede alayla dolaştırılırdı. Fayton veya midilli ile götürülmesi adettendi. Çocuğun bineceği fayton da çeşitli kumaş veya fenerlerle süslenirdi. Faytona binen çocuğun yanında

akrabalardan birisi ve akranlarından bir çocuk otururdu. Faytonun önünde bir adam rahle ve minderi başı üstünde taşıyarak alaya öncülük ederdi. Faytonun veya bineğin arka kısmında ise muallim, kalfa, ilahici başı, ilahi korosu, âminciler, alaya katılan diğer insanlar bulunduğu halde alay yavaş adımlarla ilerlerdi. Biraz ilahi okunur ve okunan ilahiden sonra hep bir ağızdan âmin denilirdi. Sadece âminci grup değil, etrafta bulunan insanlar da âmin diyerek bu ilahlere eşlik ederdi.⁷⁰ Gezinti esnasında geçtiği sokaklardaki insanlar bu geçit törenini izler kimi zaman da söylenen ilahi, dua ve âminlere eşlik ederlerdi. Gezintiden sonra çocuk mektebe getirilerek, hocasının elini öper ilk dersini alırdı. Daha sonra dualar edilerek ilahiler söylenilirdi. En nihayetinde orada bulunanlara hediyeler dağıtılır, ikramda bulunulurdu. Genellikle lokma ve şekerlemeler dağıtılırdı.⁷¹

II. ÂMİN ALAYI İLE İLGİLİ HATIRALARIN İNCELENMESİ

Bu kısımda âmin alayını bizzat yaşamış olan kişilerin anlatımları incelenmiştir. Bir çok tanınan kişi hatıralarında âmin alayına yer vermiştir. Hatıralar, âmin alayının canlı kanıtları niteliği taşımaktadır. Bu konuda hatıraların toplu bir şekilde derlenmiş hali çalışmamızda, kaynak kitaplarımızdan olan Ali BİRİNCİ-İsmail KARA'nın Bir Eğitim Tasavvuru olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler isimli kitabında mevcuttur. İçerisinde; Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Halid Ziya Uşaklıgil, Muallim Naci, Halide Edip Adıvar, Ahmet Rasim, Yahya Kemal Beyatlı, Hasan Âli Yücel, Ebubekir Hazım Tepeyran, Ömer Seyfettin, Zeki Mesut Alsan, A. Muhtar Nasuhoğlu, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Emin Yalman, Selim Nüzhet Gerçek, Musahipzâde Celâl, Celal Esat Arseven,ERCÜMENT EKREM, Ali Rıza Sağman, Tevfik Sağlam, Sadri Sema, Hacı Şeyhoğlu Hasan, İsmail Zühdi, Macit Selekler, Tahiru'l-Mevlevî, Sermet Muhtar Alus, Muammer Tuksavul, Burhan Felek, Hasene Ilgaz Hulusi Kodaman'ın hatıra ve yorumları bulunmaktadır. Örneklik arz etmesi açısından Ahmet Rasim,ERCÜMENT EKREM Talu ve Yahya Kemal Beyatlı'nın hatıralarından Âmin Alayını tasvir eden kısımların paylaşılması uygun görülmüştür.

⁷⁰ Ergin, a.g.e., s.92-96.

⁷¹ Celal, a.g.e., s.29-31.

A. İLK DERS / ERCÜMENT EKREM TALU

Ercüment Ekrem Talu, 1927 yılında Güneş Mecmuasında, mektebe başlamadan önceki günlerden bahsederken, bir sabah uyandıığında ailesinin onu hazırlayıp Eyüp Sultan'a ziyarete götürdüğü günü anlatırken aşağıdaki ifadeleri kullanıyor:

"(...) Öbür sefer(sünnet olmadan önce) de Eyüp Sultan'a gitmiştik. Koca kavuklu, bembeyaz torba sakallı türbedarın heybetli huzuruna çıkmış, toprak kokan türbenin içinde iri taneli binlik tesbihten geçirilmiştim.(...)"⁷²

Bu cümlelerden anlamaktayız ki o dönem Osmanlı Toplumunda yapılan törenlerden önce; çocuğun türbedara götürülmesi, binlik tesbihten geçirilmesi, türbedardan dua alınması törene hazırlık ritüelleridir. Bununla birlikte aile büyüklerinin gezilmesi, onların ellerinin öpülüp hayır dualarının alınması da hazırlık evresinde uygulanan ritüellerdendir. Tören öncesi hazırlık halk arasında birkaç gün en fazla bir iki hafta sürerken, saraylarda yapılan Âmin Alayı törenleri için hazırlıklar muhtemelen daha uzun sürmektedir. Kıyafetlerin hazırlanması, araç gereçlerin temini, ikramların alınması, davetlilerin çağırılması, hamama gidilmesi, türbe ziyareti yapılması, aile büyüklerine sıla-i rahim yapılması bu törenin ön hazırlıklarını oluşturmaktadır.

"Ertesi sabah yeni elbisemi giyinmiş hazır idim. Bütün bu hazırlıkların mektebe başlamak için olduğunu akşamdan kulağıma fısıldayan dadım ruhumun tekmil endişelerini gidermişti. Kırmızı atlas minderim, içinde büyük babamın kırk sene evvel babam için bizzat yazdığı yaldızlı Elifbe'yi ihtiva eden cüz kesem, beni evden almağa gelecek olan sıbyan alayını bekliyordu. Derken kapının önünde bir gürültüdür koptu: Alay hazırdı."⁷³

Âmin Alaylarının yapılış şekilleri evin veya mektebin durumuna göre de şekillenmekteydi. Ercüment Ekrem Talu için düzenlenen Âmin Alayında alay çocuğu almak için eve gelmekte, alay ile mahalle turu yapılmaktadır. Ercüment Ekrem Bey'i evinden alan alay mektebe varır. Bu arada birçok arkadaşının olmasından memnuniyet

⁷² Ercüment Ekrem Talu, *Geçmiş Zaman Olur Ki*, haz. Alaattin Karaca, Ankara: Hece Yayınları, 2005, s.54; İsmail Kara-Ali Birinci, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, Hatıralar-Yorumlar-Tetikler*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.274.

⁷³ Talu, a.g.e, s.54; Kara-Birinci, a.g.e, s.274.

duyan yazar mektebe dair ilk izlenimlerini belirterek, âmin alayının ilk ders işlenişi kısmına geçerek o anı şöyle anlatır:

“Hocaefendi, Arapça bir şeyler söyledi; çocuklar o söyledikçe muttasıl hep bir ağızdan ‘Âmin’ diye bağıyorlardı. Bu âminlerin arkası kesilince yine kalfanın yardımıyla kesenin içinden ‘Elifbâ’ mı çıkardım, hocaya verdim.

- Rabbi yessir!

- Rabbi yessir!

- Velatu’assir!

- Velatu’assir!

- Rabbi temim bi’l-hayr!

- Rabbi temim bi’l-hayr!

- Aferin!

Dalğınlıkla ben bu aferini de tekrar ettim. Çocuklar bir kahkahadır kopardılar. Göz ucuyla hocaya baktım, kaşını bile kımlatmamıştı. Kalın parmağını "Elifba"nın üzerinde koydu; benim üzerimde o ilk gün gök gürlemesi tesiri yapan sesiyle:

- Elif, be, te, se, cim... dedi.

- Elif, be, te, se, cim!

- Hoca başını kaldırdı. "Bugünlük bu kadar yeter!"

Yerimden kemâl-i gurur ile kalktım. İlk dersimi kekelemeden, şaşırmadan, benim yaşımdaykilerde pek (pek görülmeyen) nâdir bir pişkinlikle almış, tekrar etmişim. Son bir dua tekrar edilirken arkama dönmüş, arkadaşlarımı azametle süzüyordum. Dün akşama kadar kızıl bir cehl içinde pûyan olan ben artık allâme-i cihan kesilmişim. O andaki hâlet-i ruhiyemi tarif edemem. Dört yıllık varlığında azim bir inkılâp olmuş ve ben bu inkılâbın tesiri altında başkalaşmışım. O kadar ki bu ilk dersten dönüşün akabinde üç gün, evet tam üç uzun gün ben uslu oturdum."⁷⁴

⁷⁴ Talu, a.g.e., s.55; Kara-Birinci, a.g.e., s.278.

Yazarın son cümlelerinden de anlaşılacağı üzere, çocuk törenden oldukça olumlu olarak etkilenmiştir. Kendisi için özel olarak düzenlenen bu törende; güzel kıyafetlerin giyilmesi, süslü bir araca binilmesi, okul araç gereçlerinin cezbedici olması, kalabalık bir çocuk grubu içinde alay yürüyüşünün gerçekleşmesi, öğreticinin yeteri kadar görev vermesi, çevrenin takdir edici davranışları çocuğu eğitim hayatına hazırlayıcı ve okul hayatını özendirici bir nitelik göstermektedir.

B. MEKTEBE BAŞLAYIŞ / ERCÜMENT EKREM TALU

Ercüment Ekrem Talu, Âmin Alayı hakkında tanımlayıcı bir yazı yazmıştır. Bu yazıda mektebe başlama yaşı, tören öncesi hazırlıklar, okul araç gereçlerinin nitelikleri, tören zamanı gibi özellikler belirtilmiştir.

“O devrin çocuğu dört yaşında ve dört aylık oldu mu, mektebe başlatılırdı. Tam bu yaşta mektebe başlamak uğur sayılırdı.”⁷⁵

Bu metinde mektebe başlama yaşı, diğer kaynaklarda geçtiği üzere dört yaş dört ay dört gün olarak ifade edilmiştir. Bu yaşta çocuğu okula başlatmanın, çocuğun eğitim hayatı için iyi olacağına inanılırdı.

“Birkaç ay, bazen bir yıl evvelinden bu iş için hazırlıklara başlanırdı. Çocuğun annesi yahut ki, ailenin en marifetli kadını hangisi ise, çarşıdan aldığı veya sandıktan çıkardığı kadife, atlas, pelüş, gezi bir kumaş parçasından müstakbel mekteplinin cüz kesesini biçer, diker, işler, hazırlar, ondan başka bir de yuvarlak, gösterişli minder yapılır, cüz kesesinin içine Sahaflardan tedarik edilen bir tane, sarı kağıtlı Elifba-yı Osmani yerleştirilir, sonra hepsi bir tarafa konurdu.”⁷⁶

Okul araç gereçlerinin hazırlanması her aile için farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte, maddi durumu uygun olan her aile bu tören hazırlıklarına özen göstermektedir. Genel olarak kıymetli kumaşlardan imal edildiği, özenle dikildiği ve işlendiği kullanılan ifadelerden anlaşılmaktadır.

⁷⁵ Ercüment Ekrem Talu, *Dünden Hatıralar*, İstanbul: İstanbul Yedigün Neşriyat, ts.; Kara-Birinci, a.g.e., s.279. Ayrıca bkz. Ercüment Ekrem, “İlk Ders”, İstanbul: Güneş Mecmuası, S.9, 1 Mayıs 1927.

⁷⁶ Kara-Birinci, a.g.e., s.279-280.

“Arabî aylardan Safer uğursuz sayıldığı için, buna rastlamamasına dikkat ederek, seçilen mektebin –ki, ekseriya aynı mahallede bulunurdu- hocasına haber gönderilir, gidip kendisiyle konuşulur, gün kararlaştırılırdı. Bugün de ya Pazartesi veyahut ki Perşembe olurdu.”⁷⁷

Bu cümlelerden anlaşıldığı üzere Âmin Alayı alelâde bir ayda ve günde yapılmazdı. Musibetlerin fazla olduğun inanılan Safer ayında yapılmamasına dikkat edilirdi. Muharrem, Recep gibi aylarda yapmak tercih edilirdi. Gün olarak ise kandil günleri, pazartesi ve Perşembe günleri yapılmaktaydı. Daha sonraki safhada ise tören öncesi türbeye gitme ve el öpme ritüelleri törene hazırlık olarak yapılmaktadır. Bu ritüeller tamamlandıktan sonra tören şu şekilde geçmektedir:

“O sabah ya bir fayton araba yahut ki midilli denilen ufak bir at, kapının önüne getirilerek, çocuk ona bindirilir, yeni urbalarının içinde, cüz kesesi boynunda, nazarlığı fesinin ibiğinde veya omzuna kordela ile iliştilmiş olduğu halde, (küçük bey) içinde birer parçacık sevinç ve gurur sezilen şaşkın bakışlarını etrafına gezdire gezdire alay yola düzülürdü.”⁷⁸

Alay yürüyüşü en ön safta minderi yüklenen kalfa, onun arkasında rahleyi taşıyan mahalle koruması, daha sonra ilahiciler sonra âminciler arkasında törenin kendisi için düzenlendiği çocuk, çocuğun arkasında da ailesi, yakınları ve akrabaları olacak şekilde bir düzen kurulduğundan bahsetmektedir.

(...) Mektebin kapısında ekseriya kurban kesilir, çocuk mektepten içeriye ilk adımını o kurbanın kanına basarak atardı. Mektep muhtelit ise, yani kız erkek bir arada okutuluyorsa, alaya iştirak etmeyen kızlar bayramlık elbiseleriyle önceden gelmiş yerlerine oturmuş bulunurlardı. Kafîle içeri girer girmez, iri kavuklu, torba sakallı, kerli ferli hoca efendi sınıf kapısında karşılar, herkese yer gösterir, çocuk birden bire ürkmesin diye ona da iltifat ederlerdi.

Alaya iştirak edenler yerli yerlerine geçip oturduktan sonra, kalfa ile bekçi minderi yere, rahleyi de önüne koyarlar, hoca efendi de kendi postuna çöker, heyecandan tirtir titreyen

⁷⁷ Kara-Birinci, a.g.e., s.280.

⁷⁸ Kara-Birinci, a.g.e., s.280.

*dört buçuk yaşındaki çocuk da minimini elleriyle kesesinden çekip çıkardığı elifbâsını hocaya, ürkek ürkek uzatırdı. (...)*⁷⁹

Bu aşamadan sonra öğrenci öğretmenin söylediğini tekrarlamaktadır. İlk önce besmele çekilmiş, sonra Rabbiyessir Duası okunmuştur, ilk üç harf tekrar edilerek hoca derse son vermiştir.

(...) Son bir dua, yine dapdaracak, basık tavanlı, kasvetli dershanenin içerisini çınlatan âmin sesleri... Akranın bulunduğu köşeden akseden kısıp kısıp sevinç, iftihar hıçkırıkları...

Derken mağrur baba kalkar, hoca efendinin yanına sokulur, çekingen bir tavırla onun avucuna bir iki mecediye... bir altın... kudreti neye yetiyorsa, sıkıştırırken:

- *Bundan sonra evlâdım evvel Allah, sonra size emanet... eti sizin, kemiği benim...*

Demeyi de unutmazdı.

(...) Hoca efendi bir işaret verir, talebe kapının dışında iki keçeli saf kururlar. Mesut baba onları da sevindirecek, kendi sevincinden onlara da pay ayıracaktır Bir bir uzanan ufacak avuçların içine çil kuruşlar, ikilikler bırakılır.

- *Allah zihin açıklığı versin! Maşallah! Tebarekâllah!...*

diye dua eden kalfaya, bekçiye de münasip bahşişler verilir. Ve bu defa alaysız olarak dönülen evde artık okurların, efendilerin sırasına geçmiş bulunan çiğerparesini bağrına basan anne bir sinir buhranına tutulur, ayılır, bayılır...

- *Ya rabbim! güveyliğini de göster bana inşallah! diye haykırır.*

*Çocuğu nazar değmesin için tütsülerler, herkes ayrı ayrı onu kucaklarlar, şapır şupur öper, yüzü gözü tükürük içinde kalır.(...)*⁸⁰

Tören genel olarak çocuğun evden alınması ve alay ile mahallede dolaştırılması ile başlamaktadır. Alay eve veya ekseriya mektebe ulaştığında hoca ile talebenin ilk dersini işlemesi ile devam etmektedir. Daha sonra Kur'an- ı Kerim okunması, dua edilmesi, misafirlere ikram dağıtılması, çocuklara ve mektep hocalarına hediye verilmesi

⁷⁹ Kara-Birinci, a.g.e., s.281.

⁸⁰ Kara-Birinci, a.g.e., s.282.

ile de sona ermektedir. Geleneksel olarak bir âmin alayı genel özellikleriyle bu şekilde yapılmaktadır.

C. ÂMİN ALAYI / AHMET RASİM

Ahmet Rasim “Falaka” isimli kitabında Sıbyan Mektepleri hakkında oldukça teferruatlı bilgiler vermiştir. Kendi eğitim hayatının bir bölümünü ve okul korkusunu işlediği kitabında Âmin Alayına da değinmiştir. Okula başlayacak olmanın artık büyümek ve çocukluktan çıkmakla ilgili olduğunu anlatarak cümlelerine başlamaktadır. Tören öncesi hazırlıklar olarak yapılan alışveriş, alınan kıyafet ve aksesuarlar ile devam eden yazıda, alay öncesi yapılan aile büyüğü ziyareti ve hamama gidiş tasvir edilmektedir:

“Bundan başka, aradan birkaç gün geçer geçmez sandıkta bulunan iki-üç kat yabanlık, bayramlık giysilerimden en yenisi ortaya çıkarıldı. Annem giydirdi. Değerli bir Lahor şalını omzumun üzerinden bir kılıç askısı gibi geçirip belimin üstünden usulüne uygun biçimde bağladı. Alındı alınalı yalnız bir bayram giydiğim, armut biçiminde altınlı bir nazarlık takılmış fesimi, kenarı sol tarafa biraz eğik olmak üzere başıma koydu. O zamanın modası olan ahşap tabanlı kunduramı da bembeyaz çoraplarla ayaklarıma geçirdi. Bütün ev halkı, siyahî sütanneye varıncaya kadar, tümü yaşmaklandı. Sokağa çıktık. Ben önde tin tin... Gidiyoruz. Nereye? Annemin efendilerinin konaklarına... Cici babama, cici anneme el, etek öpmeye!”⁸¹

Yazar büyüklerin elini öpmeye gider ve orada büyük bir sevgi seli ile karşılaşır. Büyükler alayın tarihini sorar, yazarın annesi Recep ayındaki ilk kandil günü olduğunu söyler, Perşembe gününe denk geldiğini ifade eder. Yazar orada o akşam konakladıklarını ve hizmetlilerden birinin onu, alay günü midilliye bindireceğini söylemesi ile devam etmektedir.

Ertesi gün, konağın tek atlı arabasına hanımefendi, ben, annem bindik. Çarşıya gidildi, bir şeyler alındı, bir şeyler ısmarlandı. Aklım, geceden beri midilli ile meşgul olduğu için, pek farkında olamıyordum. Araba hanımefendiyi konağa bıraktı; sütannemi, Dilfeza’yı aldı, bohçam, daha birkaç paket de beraberimizde olduğu hâlde, bizi evimize götürdü. Annem, galiba rengi rengine uyduğu için, sütanneme diyordu ki:

⁸¹ Ahmet Rasim, a.g.e., 23-25.; Kara-Birinci, a.g.e., 92-93.

-“Yarın baş ağa gelecek, sen beraber gider, okulda Hoca Efendi’yi gösterirsin...”

Baş ağa gelecek, ama acaba midilli de yanında olacak mı?

Midillinin zihnimi bu denli meşgul etmesi, pek binmek hevesinden ileri gelmemiştir: Felek derler bir kambur sürücü vardı, her bayram öğleye doğru midillisiyle gelir, beni gezdirirdi. O günlerden pek çok önce, annemle bir âmin alayı görmüştük. Okula başlayan bir çocuğu midilliye bindirmişlerdi. Ben de çok beğenmişim. Çocukluğa özgü, saf bir kıskançlık duygusu beni sürekli bu hayvanla meşgul ediyor, yegâne bir arzu gibi henüz yürümesini bilmeyen ruhumu dörtlüye koşturuyordu.

Gerçekten de ertesi gün baş ağa geldi, sütannemle birlikte okula gitti. Biz de Sofular Hamamı’na gittik. Akşamüstü çıktık. Ben yemeği yer yemez, aygın baygın yatağa düştüm... Gözümü açtım ki, evde herkes ayakta.

-“Bugün ne?”

-“Perşembe!...”

Biraz kahvaltı, silinti... Haydi, küçük odaya, tuvalet odasına. Annem, bohça paketleri açtı. Hiç unutmam. Birinden koyu kahverengi giysilerimi çıkardı. Yeni bir hilâlî gömlek, üstüne ipekli bir mintan, yine beyaz, sakız gibi çoraplar... Yepyeni ahşap tabanlı ayakkabılar... Fakat fes, hiç görmediğim bir fes... Üstteki düz kısmı firdolayı dolu... Ne? Büyücek, tam takım bir nazarlık... Sağlı sollu başları taşlı iğneler... Ön yüzünde mücevher bir ay.”⁸²

Yukarıdaki metinden anladığımıza göre alay günü Perşembe olarak tercih edilmiştir. Çocuğa nazar değmesin diye nazar boncuğu takmak da o dönemin adetlerinden biridir. Alay evin önüne gelmiş ve çocuğun evden çıkması ile birlikte, görkemli bir yürüyüş başlamıştır. Yürüyüşten sonra yapılan ilk ders ile Âmin Alayı töreni devam etmiştir.

“Boynuma yine o değerli Lahor şalı geçti. Bu ihtişamla sofaya çıktım. Herkes bana bakakaldı. Şehzâde misin mübarek!... Beni doğruca arabaya götürdüler. Araba da doğruca konağa gitti. Biz vardık varmadık, okul da sükün etti. Meğer bizim okul Tezgâhçılar Okulu’nun ilahici takımını tutmuş. Cici babam öyle istemiş.

⁸² Rasim, a.g.e., s.25-26.; Kara-Birinci, a.g.e., s.94-95.

Seven, öpen, ağlayan, dua eden, maşallah diyenler arasında beni süzdüler. Konağın selâmlık avlusuna inen iki taraflı merdivenlerden indirdiler ki, inanılmaz bir kalabalık! Belki yüz kişi var... İnanır mısınız, ben bu yüz kişiden hiçbirini görmüyorum da yalnız dizgini büyük ağanın elinde duran midilliyi görüyorum!

Beni birdenbire bindirmediler, ilâhîciler bir fasıl geçtiler, âminciler bir gürültü kopardılar. Cübbesinin bol yenleri kalkık bir hoca dua okudu, bir “âmin” daha koptu. Arkasından kendimi midillinin üzerinde buldum. Gerçekten baş ağa midilliyi yedeğine almış, iki ağa da birer tarafıma geçmişti. Arş efendim, arş!...

Alayın en önünde uzunca birinin başı üzerinde yüksekçe bir şey gidiyordu... Mavi atlaslı pufla bir minder takımı ile rahle. Meğer sırmalı cüz kesemle ”elifba”m daha öndeymiş...”⁸³

Bu sırada alay çocuğun evinin önüne gelir, bir süre orada durur. Sonra tekrar hareket ederek okula ilerler. Okulun önünde duran alay, içeriye girer. Öğrenci hocanın makamına götürülür.

“Minderim konmuştu. Hoca’ın Bab-ı Meşihat’a gittiği giysiyle, diğer günlere oranla en iyi, en resmî biçimde giyinmişti. Mübarek elini öptüm, karşısında diz çöküp oturdum. Baş ağa elifba cüzümü açtı. Hoca bir Besmele-i Şerife çektikten sonra, turnakları gül gibi temiz iki parmağıyla tuttuğu kemik hilâlle göstererek:

-“Elif” dedi.

Ben de dedim.

Hoca bu harfi unutmamasını tembih ederek, öğrencisine aferin der ve dua eder.

Şimdi bile şair Nabi’ye hak verdim, o gün, hâlâ âferin! Hoca’ın hayır duası son derece bereketliymiş!... Allah rahmet eylesin!⁸⁴

İlk ders tamamlanırken çocuğun ailesinde bulunan hizmetlilerden biri hocaya hediyesini takdim etmiştir. İki görevli de sınıfta toplanmış olan çocuklara para ve kâğıtlara sarılı şekerlemeler vermekle vazifelidirler. Kalfaya da ayrı bir hediye bohçası hazırlanmıştır. Alayda görev alan çocuklara bir miktar para verilmesi, hocanın yanına

⁸³ Rasim, a.g.e., s.26-27.; Kara-Birinci, a.g.e., s.96.

⁸⁴ Rasim, a.g.e., s.28.; Kara-Birinci, a.g.e., s.96.

hediyenin bırakılması törenin son anlarına yaklaşıldığını göstermektedir. Yapılacak olan ikramlardan sonra da bu tören sona ermektedir.

D. “ÂMİN”E İLK GİDİŞİM / AHMET RASİM

Ahmet Rasim bu yazısında Âmin Alayının içinde olan bir çocuk olarak yer almaktadır. Alay içinden alayı gözlemleyen bir göz olarak yaşadıklarını aktarmaktadır.

-“Yarın âminimiz var... Yeni giysileri olanlar giysinler. Ders yok. Cüz keselerini getirmeyin. Âminden sonra tatil...”⁸⁵

Hocanın verdiği bu haber ile birlikte çocuklar oldukça sevinmektedir.

(...) Hoca, tembihi bitirir bitirmez gitti. Kalfa hemen davudî sesiyle bağırdı:

-“İlâhîciler, gelin...”

Kalktılar, toplandılar. Meğer “âmin” provası yapılacakmış. Bize de kalkın denildi. Kalktık. İlâhîci başımız bizi duvarın bir tarafına ikişer ikişer dizdi. Kalfa emir veriyordu:

-“Yarın sabah, okuldan çıkarken ilâhîciler üçer üçer öne geçecek. İlâhîci başı en önde bulunacak. (Sonra bize seslenerek) Siz de ikişer ikişer birbirinizin elinden tutarak bunların arkasından yürüyeceksiniz.” Dedikten sonra ilâhîcileri üçer üçer ayırdı.

Dokuz-on kişilik bir takım. Kendisi bunlara yüzünü döndü. Güzel sesiyle başlar başlamaz, onlar da eşlik etmeye başladılar. Ama Kalfa ağır ağır, geri geri gidiyor, ötekiler de adım adım ilerliyorlardı. Biz ayakta seyrediyorduk. Hepsinin elinde al, mor, yeşil kaplı ilâhî derlemeleri vardı. Mektebin içerisi çınlıyordu. Bir an oldu ki, bu çınlama durdu. Durur durmaz kalfa bize dönerek başka bir perde üzerinden “Âmin!” diye bağıınca, biz de çılgınlığı kopardık!

Bir, iki, üç... Gücümüz, yeteneğimiz anlaşıldı. Her zamanki gibi Bevvâb’ın yanı sıra çıkarak evlere dağıldık. Sütanneme dedim ki:

-“Yarın okulda ‘âmin’ var!”

⁸⁵ Rasim, a.g.e., s.48-50.; Kara-Birinci, a.g.e., s.105-106.

Arap'ın yüzü güldü. Hızlı söylemiş olacağım ki, ötekiler de duymuşlar. Onların da yüzleri güldü.

Şimdi anlıyorum ki, semtte bir “âmin” o zamanlar için seyirlik bir olay anlamına geliyordu. İhtiyar, orta yaşlı kadınlar, hatta genç kızlar için sokağa çıkabilmeye bir vesileydi. Annem bile sokağa çıkacağını iki-üç gün evvel bildirme alışkanlığındaiken, bu “âmin” haberi üzerine:

-“Biz de gider, okulun önünde seyrediyoruz!” dedi.

Rastlantı, her şeyi bilen “kara annem” de bizdeydi. O da: “Dizlerim ağrıyor, ama ben de giderim, sevaptır. Hayırlı olacak çocukların âminlerinde melekler de bulunmuş.” deyip kestirdi.”⁸⁶

O günün akşamında temiz ve güzel kıyafetlerinin başucuna konması, yeni ayakkabılarının ayakucuna bırakılması yazarın uykularını kaçırmıştır. Bir çocuk olarak özenli kıyafetler giyilmesi onun için önemli ve dikkat çekici bir unsurdur. Âmin Alayı töreni, sadece törenin kendisi için düzenlendiği çocuk için değil diğer çocuklar için de heyecan verici bir olay olduğu anlaşılmaktadır. Ailesiyle birlikte okula giden yazar, okula daha varmadan çocukların sesinin geldiğini, kadınların okul yolu üzerine, bir şeyler sererek üstüne oturup alayın geçmesini beklediklerini ifade etmektedir. Bununla birlikte; okulun önünde horoz şekeri satanlar, simitçiler, lokumcular ve börekçilerin bulunduğunu ifade etmiştir. Okula vardıklarında öğrenci, öğretmeninin, orada bulunan şeyh efendinin ve orada bulunan ihtiyar kişilerin elini öptüğünü yazmıştır. Büyüklere gösterilen hürmet ve hocaya gösterilen saygıyı betimlemesi açısından bu ifadeler önemlidir. Çocuk nihayetinde okulun içerisine girer ve boyunun kısa olmasının avantajını yaşayarak, en ön sırada yerini alır. Burada çocukların toplanması beklenmektedir. Okulun öğrencilerinin hepsi tamamlanınca alaydaki bekleyiş de sona ermektedir.

“(…)Bekleyiş ateşi, kalfa'nın birdenbire içeriye girerek: “-Haydi, yürüyün!...” komutuyla söndü.

Hurya!.. Okuldan boşandık. Sokak kapısı önünde kendimize bir daha çekidüzen vererek tabur yönteminde dizildik.(…)”⁸⁷

⁸⁶ Rasim, a.g.e., s.52.; Kara-Birinci, a.g.e., s.107.

⁸⁷ Rasim, a.g.e., s.53; Kara-Birinci, a.g.e., s.108-109.

Bu kısımda yazar çocuğun bindiği midilliyi kıskandığını ifade etmektedir. Sağında ve solunda yaverleri bulunan ve midilliyi kontrol eden iki kişi arasında oturan sırmalı kıyafetli çocuğun midilliyeye binmiş olmasına özendiğini belirtmiştir. Âmin Alaylarında kullanılan kıyafetler, binekler, ikramlar çocuklar için teşvik edici nitelikte olduğu görülmektedir.

Kalfa, başlangıç olarak yüzünü ilâhîcilere dönmüş olduğu hâlde, ellerini sallaya sallaya bir ilâhiye girdi. Çevremiz iki geçeli mahşer kalabalığı... Biz yürüyoruz, Hoca, şeyh efendi yan yana, o yabancı hâfızlar da bunların arkasında yürüyorlardı. “Âmin” in bini bir paraya. Çinili Hamam, Zeyrek Yokuşu başı, Haydar, At Pazarı’na çıkan yokuş eski Mutaflar Çarşısı, bizim sütçünün dükkânı, Tezgâhçılar Arastası, Saraçhane’ye çıkan Sukemeri Caddesi...

Bir evin önünde durduk. Tıpkı benim âminim gibi bir seyirlik... Yine ilâhîci başı bir “Kad fetehallahü’l-mevahib” diye bağırdı. Hoca ellerini kaldırdı. Şeyh efendi duasını okudu. Birbiri üstüne üç defa “âmin!” diye bağırdık... Döndük. (...)

Okula dönüşte duyduğumuz “maşallahlar”, gidiş sırasında seyircilerden duyduğumuz “maşallahlar” dan az değildi.(...)”⁸⁸

Okulun önüne geldikten sonra Âmin Alayı töreni devam etmiştir. Kapıda da dua edilmiş, birkaç kez âmin denilmiştir. Sonra çocuklar içeriye girerek yerlerine oturmuşlar ve kalfayı beklemişlerdir. Kalfa ise öğrencilerin yerlerine oturmasını beklemekte ve sessizliği sağlayarak düzeni korumaya çalışmaktadır. Yerine geçen çocuklar sessizce ilk dersi izlemektedirler. Nitekim Âmin Alayı töreninin kendisi için düzenlendiği çocuk hocanın karşısına oturtulur ve ilk dersini işler. Ders işlenip bittikten sonra öğrencilere, çocuğun yakınları uygun bir miktarda para dağıtmışlardır. Daha sonra herkes evlerine dağılmıştır. Yazarın anlattığına göre böylece Âmin Alayı sonra ermiştir.

Bu ifadelerden anlıyoruz ki; Âmin Alayı sadece alayı düzenleyen aile için önemli ve anlamlı değildir. Etraftaki konu komşu, akraba, arkadaş, eş-dost için de mühim bir olaydı. Kimi insanlar alaya katılmanın sevap olduğuna inanırdı. Çocukların hevesle ilahi söyledikleri, kalabalık bir topluluk olmaktan dolayı güven duydukları anlaşılmaktadır. Etraftan duydukları dua ve güzel sözler de çocukları motive etmektedir. Çocuklara hediye

⁸⁸ Rasim, a.g.e., s.54-55; Kara-Birinci, a.g.e., s.109-110.

dağıtılması da çocukların eğitim-öğretim hevesinin artmasında etkili olduğu görünmektedir.

E. HAYATIMIZIN BAZI SENELERİ / YAHYA KEMAL BEYATLI

Yahya Kemal'in hatırasında farklı olarak göze çarpan unsur, çocuğa mürekkep yalatılmasıdır. Bu uygulamaya göre; hoca belirlenen alay gününde, çocuğun evine gelip kâğıda Besmele veya Rabiyyessir Duasını yazar sonra bu yazının mürekkebine şeker dökülüp çocuğun şekeri yalaması sağlanırdı.

Yahya Kemal hatırasının başında geleneklere uygun bir şekilde okula başladığını belirtmiştir. Onun Âmin Alayı diğerlerinden biraz daha farklı bir yapıdadır. Hoca ve yardımcısı sabah erken bir vakitte öğrencinin evine gelmiştir. Yahya Kemal Beyatlı için daha önceden özel olarak alınan divit, kalem, kâğıt, sırmalı cüzdanlık temin edilmiştir. Hocası kalemi açarak divitin mürekkebine batırılmış ve Rabiyyessir duasını yazmıştır. Sonra üzerine şeker dökerek, Yahya Kemal Beyatlı'nın bu şekeri yalaması sağlanmıştır. Genel olarak yapılan Âmin Alayı törenlerinden farklı bir yapı arz eden bu başlangıç da tören ritüellerine dâhildir. Bu mürekkep yalama olayından sonra alay için hoca ile birlikte gelen çocukların ilahi söylemeleri, onlara şeker dağıtılması ile tören devam etmiştir.

*“Dışarıda, bahçede, meydanda bekleyen mektep çocuklarına birer külah şeker dağıtıldı.
Nihayet bu çocuk kafilesi*

Şol cennetin ırmakları

Akar Allah deyû deyû

Çıkmış Tanrı melekleri

Bakar Allah deyû deyû

İlâhisini cumhurca “ırlayarak” yola düzüldüler.

Davetliler vardı, onlar şerbet içtikleri kuşaklarını ve ceplerini şeker külâhlarıyla doldurdular, o aralık, zahir ürkmeyeyim diye, beni bir araba ile, ayrı bir yoldan Saat Bayır'ından mektebe ilettiler. Annemin hazırlamış olduğu şilteyi, muallim Ganî

*Efendi'nin hoca makamı olan, yarım kavis mihrabımsı yerin arkasına koydular. Maarif âlemine girişimin ilk günü budur.*⁸⁹

Alaya katılan misafirlere ikramda bulunulduktan sonra, çocuk okula ulaştırılmış ve hocanın önünde ilk dersini alması sağlanmıştır.

III. ÂMİN ALAYI İLE İLGİLİ GÖRSELLERİN İNCELENMESİ

Âmin Alayı töreni ile ilgili tarihsel verilerden biri de o döneme ait resim ve fotoğraflardır. Osmanlı Dünyasında gündelik yaşamın renklerini yansıtan bu resim ve fotoğraflar Âmin Alayı törenine dair bize ayrıntılı bilgiler vermektedir. Özellikle Hüseyin Rıfat Çeteci ve Malik Aksel'in fırçalarından çıkan resimler en renkli hali ile geçmişten günümüze bu alayı sanatsal bir pencereden aksettirmiştir. Bu dönem fotoğraflarında dikkatimizi çeken ve "Âmin Alayı ve Resimlerde Ele Alınışı" isimli makalede vurgulanan noktalar aşağıda belirtilmiştir.

Mehmet Üstünipek ve Şeyda Üstünipek'in "Âmin Alayı ve Resimlerde Ele Alınışı" isimli makalelerinde, Âmin Alayı törenini betimleyen resimlerde bulunan genel özellikler şunlardır:

- Genel olarak arka planda cami figürü bulunmaktadır.
- Resimlerin odak noktasında hoca figürü dikkat çekmektedir.
- Resimlerde bayanların, tesettürlü bir şekilde alaya dâhil oldukları, kız çocuklarının da törenlerde yer aldığı görülmektedir.
- Hoca, kalfa ve bevvâb figürleri net olarak belli olmaktadır.
- İçeriğinde çok renk kullanılan, gündelik yaşamı yansıtan, kalabalık figürleri olan resimlerdir.
- Okula başlayacak olan çocuk diğer çocuklardan ayırt edilir derecede kıyafet ve konum olarak belirginleştirilmiştir.
- Alaya etraftaki halkın da katıldığı resimlerde gözlemlenmektedir.

⁸⁹ Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 3.b., 1986, s.1-2. Ayrıca bkz. Kara-Birinci, a.g.e., s.111.

- Cüz kesesi, rahle, minder gibi objelerin bulunması âmin alayının mühim ayrıntılarını göstermesi bakımından önemlidir.⁹⁰

Resim-1: Hüseyin Rıfat Çeteci'nin Âmin Alayı Resmi.

(Kaynak: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/92881>, Erişim Tarihi: 09.01.2019)

Yukarıda nakletmiş olduğumuz Hüseyin Rıfat Çeteci'ye ait olan eser, Âmin Alayından bir sahneyi resmetmektedir. Güzel sanatlar fakültesinin ilk öğrencilerinden olan Hüseyin Rıfat Çeteci'nin 1934 yılında yapmış olduğu resimde hoca orta ve odak kısmında konumlandırılmıştır. Atın üzerinde ise okula başlayacak olan çocuk ve ona yardımcı olan insanlar bulunmaktadır. Sarıklı ve esasına dayanan kişi büyük bir ihtimalle en yaşlı olan hoca efendidir. Ata bindirilmiş olan çocuğun arkası sıra yürümektedir. Alayın orta kısmında ilahici başı olan çocuk diğer çocuklardan birkaç adım önde olacak şekilde resmedilmiştir. İlahici başını takip eden ilahiciler grubunun arkasında âminciler

⁹⁰ Mehmet Üstünipek-Şeyda Üstünipek, “Âmin Alayı ve Resimlerde Ele Alınışı”, Art Sanat Dergisi, S.2014/1, s.36-45.

görünmektedir. Sol tarafta alayı izleyen kadınlar, sağ tarafata ise işini bırakıp alayı izlemeye koyulmuş olan esnaf figürü bulunmaktadır.⁹¹

Resim-2: Mahallede Alayla Gezdirilen Bir Öğrenci ve Alay Topluluğu Resmi.

(Kaynak: <https://www.beyz tarih.com/resimlerle-tarih/detay/osmanlida-bir-egitim-gelenegi-amin-alayi>, Erişim Tarihi: 09.01.2019.)

Yukarıdaki resimde alayın önünde baş üstünde tutulan rahle ve minderler bulunmaktadır. Süslü fesi ve boynuna asılmış olan cüz kesesi ile okula başlayacak olan çocuk bir binek üzerinde resmedilmiştir. Çocuğun sağında ve solunda kontrolü sağlayan yardımcı kişiler bulunmaktadır. Arkada ilahici başı ve ilahi alayının yanında sarığı ile muallim bulunmaktadır. Arka plandaki cami figürü dikkat çeken öğelerden biridir.

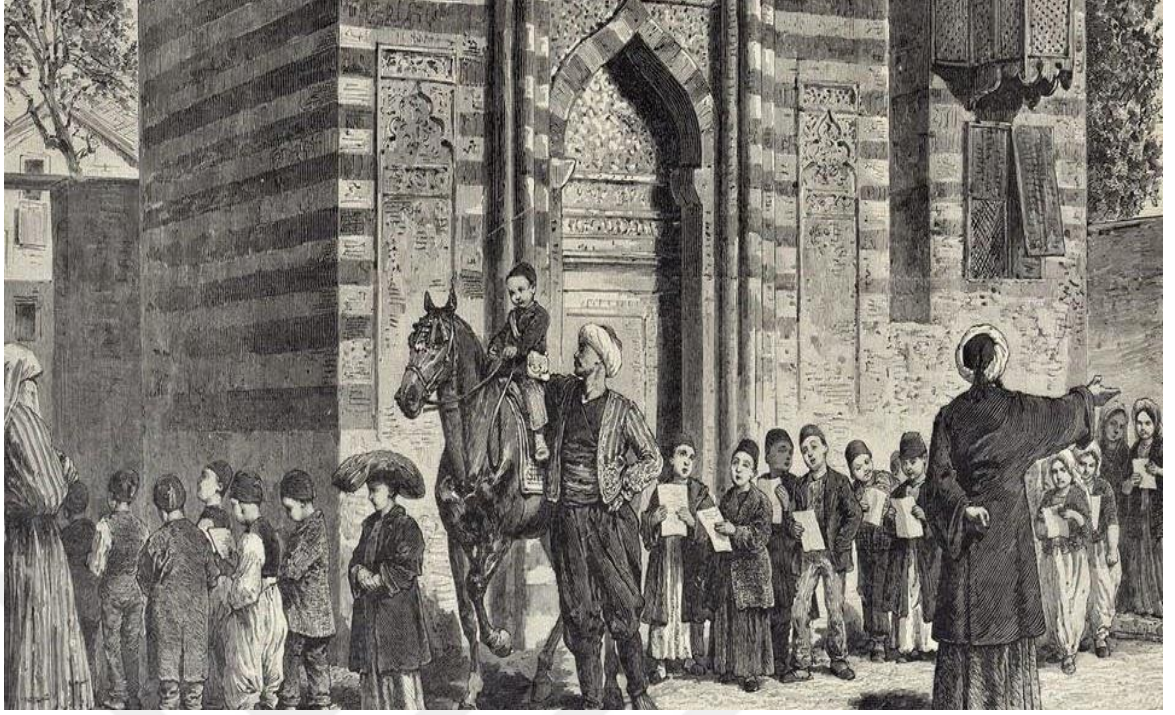
⁹¹ Mehmet Üstünipek-Şeyda Üstünipek, a.g.m., s.45.

Resim-3: Âmin Alayına Dair Bir Resim.

(Kaynak: <http://www.akkalemler.com/osmanli-islam-medeniyeti-nde-mektepler-ne-zaman-ve-nasil-acilirdi-haber-30969>, Erişim Tarihi: 09.01.2019.)

Şehir meydanından geçen alayda ilk iki resimden farklı olarak dağıtılacak olan lokma ve yemeklerin resmedilmiş olmasıdır. Arka plandaki cami ve minareleri, seyre çıkan kadın ve esnafı, sarıklı hocası, rahleyi taşıyan bevvabı, faytonda cüz kesesi ile okula başlayacak olan çocuğu ile tam bir âmin alayı resmedilmiştir.

Resim-4: Âmin Alayı ve İlâhi Korusu Resmi.

(Kaynak: <https://www.beyzarih.com/resimlerle-tarih/detay/osmanlida-bir-egitim-gelenegi-amin-alayi>, Erişim Tarihi: 10.01.2019.)

Bu resimde de bir Âmin Alayının yürüyüş sahnesi canlandırılmaktadır. Önde ve arada ilahiciler, ellerinde ilâhi cüzleriyle birlikte ilerlemektedirler. Çocuğun yanında bir yardımcı bulunmaktadır. Çocuğun boynundaki cüz kesesi dikkat çekmektedir. Alayın sağ tarafında olan sarıklı kişi muhtemel ki muallimdir. Alayın arka tarafında ellerinde ilâhi cüzleri ile kızlar geçiş yapmaktadır. Resmin sol baş köşesinde bir bayan izleyici olarak karede yer almıştır. Resmin arka kısmındaki yapının mimari özellikleri dikkat çekmektedir.

Resim-5: Salih Erilmez 'in Çizdiği Âmin Alayı Resmi.

(Kaynak: <https://www.beyzarih.com/resimlerle-tarih/detay/osmanlida-bir-egitim-gelenegi-amin-alayi>, Erişim Tarihi: 09.01.2019.)

Resmin odak noktasında sakallı, bastonlu bir öğretmen resmedilmiştir. En önde rahleyi taşıyan kişi muhtemel ki bevvâb'dır. Süslenmiş olan merkebin üzerindeki çocuğun başındaki fes, kolundaki nazarlık, boynundan geçen kuşak dikkat çekmektedir. Çocuğun yanında bir yaver bulunmaktadır. İlahici takımının önünde ikramlık lokma ve yemekler bulunmaktadır. Resmin arka fonunda alayın geçişini izleyen kadın, erkek ve çocuklar bulunmaktadır.

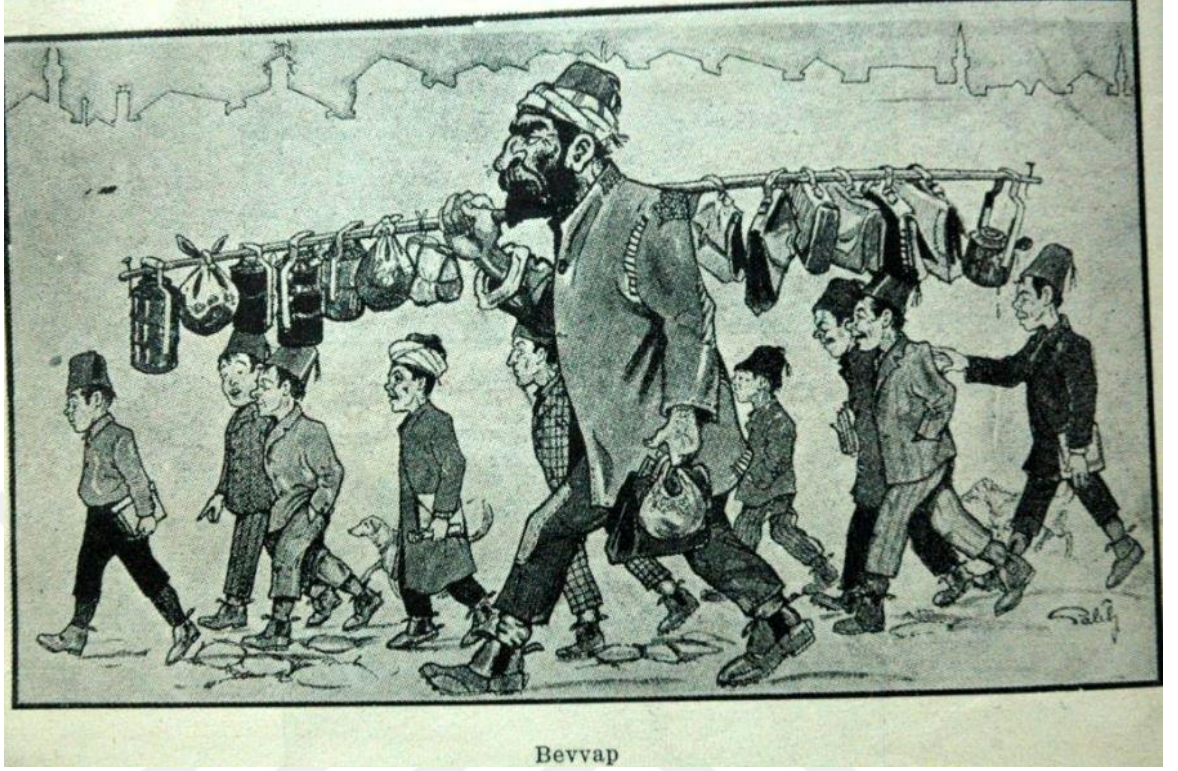

Resim-6: “Okulun İlk Günü” İsimli Tablo.

(Kaynak: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/92881>, Erişim Tarihi: 09.01.2019.)

Jean Baptiste Van Mour’un (1671-1737) yapmış olduğu bir resimdir. Önde giden ilahi grubu, elinde ilahi mecmuası taşıyan çocuk, arkasında bevvab olma ihtimali yüksek olan kişinin taşıdığı rahle ve yaygı, arkasında muhtemelen törenin kendisi için yapıldığı küçük kız ile annesi ve alaya katılan kadın topluluğu, Bu resimdeki kadın figürlerinden, kadınların da törene katıldığını anlamaktayız. Ortada duran anne ve kız gruptan ayrı durduğu ve küçük kızın boynunda cüz kesesi bulunduğu için törenin küçük kız için yapılıyor olma ihtimali kuvvetlidir.⁹²

⁹²Mehmet Üstünipek-Şeyda Üstünipek, a.g.m., s.39.

Resim-7: Salih Erilmez'in Çizdiği Bevvâb Figürü.

(Kaynak: <http://seyyidedergisi.com/konu-basliklari/tarih/amin-alaylari-bed-i-besmele-toreni/>, Erişim Tarihi: 09.01.2019.)

Bu resimde, çocukların yemek taslarını taşıyan bevvâb figürü çizilmiştir. Okulu açmak, kapatmak, getir-götür işlerini yapmak bevvâb'ın görevleri arasındadır. Bununla birlikte, çocukları evlerinden almak ve okul çıkışı evlerine güvenli bir şekilde ulaşmalarını sağlamak da onun görevlerindedir. Âmin Alayı esnasında da rahle ve minder taşıyarak alaya ön saflarda eşlik etmek bevvâb'ın vazifesidir. Âmin Alayı'na ilişkin var olan bazı fotoğraflar aşağıda sunulmuştur.

Resim-8: Osmanlı Son Dönemi Âmin Alayı Fotoğrafi.

(Kaynak: <https://www.mepanews.com/osmanlinin-amin-alaylari-eyupte-canlandirilacak-9067h.htm>, Erişim Tarihi: 11.01.2019.)

Son dönem Osmanlı devrinde çekilmiş olan bu karede sağ tarafta bastonuna yaslanmış bulunan, sarıklı, bastonlu bir hoca bulunmaktadır. Hocanın yanına yakın duran genç çocuğun yaver olması kuvvetle muhtemeldir. Çocuğun boynundaki cüz kesesi diğer çocuklardan ayrılmasını sağlamaktadır. Alayın solunda duran adam ya kalfa ya da alay sahibidir. Sol tarafta bulunan kadın, elindeki tepside ikramları tutmaktadır.

Resim-9: Cüz Keseleriyle İki Çocuk Fotoğrafı.

(Kaynak: <https://www.fikriyat.com/egitim/2018/09/16/osmanlida-cocuklarin-okula-baslama-toreni-bed-i-besmele>, Erişim Tarihi: 11.01.2019.)

Boyunlarında sırma işlemeli cüz keseleriyle iki çocuk bulunmaktadır. Benzerliklerine bakıldığında kardeş olma ihtimalleri yüksektir. Kıyafetleri özenle seçilmiştir. Kıza taç erkeğe mücevheratlı bir fes takılmıştır.

Resim-10: Âmin Alayına Hazırlanan Çocukların Fotoğrafı.

(Kaynak: <http://seyyidedergisi.com/konu-basliklari/tarih/amin-alaylari-bed-i-besmele-toreni/>, Erişim Tarihi: 11.01.2019.)

Âmin Alayına hazırlanmış olan iki çocuğun fotoğrafında kıza uygun bir elbise, erkeğe ise pantolon ceket bir takım giydirilmiştir. Kızın boynunda ve saçlarında takılar bulunmaktadır. Erkeğin ise boynundan beline bir şal bağlanmıştır. Fesi mücevherler ile süslenmiştir. Kızın kolundaki cüz kesesi dikkat çekmektedir.

IV. ÂMİN ALAYLARINDA OKUNAN İLAHİLERİN İNCELENMESİ

Âmin Alayı töreni düzenlenirken şüphesiz ki en mühim görevlerden biri ilahi söyleyen çocuklara düşmektedir. Âminciler ve ilahiciler olarak ikiye ayrılmış olan alayda, ilahiler insanların dini ve manevi duygularını canlandıracak nitelikte söylenilmektedir. Geçtiği her sokakta, durduğu her alanda iz bırakmaktadır. Çoğunlukla ezbere okunan bu ilahiler, kimi zaman da birer mecmua halinde çocukların elinde bulunmuştur. Taş basması olarak, uzunluğuna açılır şekilde olan bu ilahi mecmualarına öğrenciler takıldıkları zaman bakmakta ve öylece ilahileri hatasız bir şekilde okumaya çalışmaktaydılar.⁹³

Bu bölümde Ali Birinci'nin, 1982 yılında II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresinde sunulan “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri” makalesinden istifade edilmiştir. Aynı zamanda bu ilahiler Ali Birinci ve İsmail Kara'nın birlikte yazmış oldukları, ana kaynağımız olan kitapta da verilmiştir.

Osman Ergin'in naklettiğine göre; Yunus Emre, Niyazi Mısrî Zekâî gibi şairlerin manzumeleri okunurdu. İlahilerin hepsi genel değildir. Lokal olarak söylenen ilahiler mevcuttur. Mesela;

*“Gözüm ki kana boyandı şarabı neyliyorum?
Ciğer ki odlara yandı kebabı neyliyorum?
Ne yare yaradı cismim ne bana bilmem hiç!
İlâhî ben bu bir avuç türabı neyliyorum!”*

*“Gel vücudün ateş-i aşk-ı Habibullah'a yak
Çeşm-i kalbi ol ziyade fethedüp Mevlâ'ya bak
Sinen içre nuru zikir ile uyandır bir çerağ
Ol çerağın şulesile görüne didar-ı Hak”*

Tazimattan sonra ise daha çok “Ey gaziler yol göründü sineme” veya “Sivastopol önünde yatan gemiler, Atar da nizam topunu yer, gök iniler.” gibi mısralar Âmin

⁹³ R. Bahar Akarınar, *Türk Kültüründe Dini Törenler*, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s.102.

Alaylarında okutulmaya başlanmıştır. II. Abdülhamit zamanından sonra ise farklı manzumeler okutularak “*Padişahım çok yaşa*” mısraları âminlere eklenmiştir.⁹⁴

Gülbank veya gülbenk kavramı hep bir ağızdan söylenen sözlerdir. Bektaşî, Yeniçeri ve Mektep gülbenkleri bulunmaktadır. Mektep gülbenkleri hakkında pek malumat mevcut değildir. Osman Ergin’in arkadaşı muallim Hafız Kemal’in söylemiyle aşağıda üç parçadan oluşan mektep gülbenklerinden biri yer almaktadır.

“Allah Allah illallah, celilülcebbar, muinüssettar, halikülleyli vennehar lâyezal, zülcelâl birdir Tanrı; erin erliğine, hakkın birliğine; din-i mübîn uğruna şehit olan gaziler aşkına diyelim aşk ile bir Allah.

Allah Allah Allah, daim hayy (üç defa)

Evveli Kur’an, tebarekellezi nezelelfürkan; eli kan, kılıcı kan sinesi üryan, ciğeri püryan; dini-i mübîn uğruna şehit olan gaziler aşkına diyelim aşk ile bir Allah.

Allah Allah Allah, daim hayy (üç defa)

Evveli gaza, âhiri gaza, inayeti hüda, kasdi âdâ; din-i mübîn uğruna şehit olan gaziler aşkına diyelim aşk ile bir Allah.

Allah Allah Allah, daim hayy (üç defa)

Hacılar, gaziler, râviler; üçler, yediler, kırklar; gülbenki Muhammedî, nur-i Nebi kerem-i Ali, pirimiz, üstadımız hazreti Osmanı Zinnüreyni veli; gerçekler demine, devranına hu diyelim huuuuuuuuuu...

(Hep bir ağızdan uzun bir hu çekilir.)”⁹⁵

Ali Birinci, metinde verilen ilahilerden ilk dördünün Faruk Tüzer Bey’in kütüphanesindeki cönkten alındığını diğer ilahilerin ise kendi kütüphanesindeki ilahi mecmuasından temin edildiğini belirtmiştir.

⁹⁴Ergin, a.g.e., s.93.

⁹⁵ A.g.e., s.94-95. Ayrıca bir başka gükbank için Bkz. Kara-Birinci, a.g.e., s.28-29.

İlâhî-i Mektep

1

*“Yâ ilâhi başlayalım ism-i bismillâh ile
Bu duâya el açalu(m) ism-i bismillâh ile
Sen kabûl eyle duâmız besmele hürmetine
İlmini eyle müyesser yâ ilâh-el ‘âlemîn
Ol Muhammed hürmetine meded eyle muîn
İlmini eyle müyesser yâ ilâh-el ‘alemîn
Kapuna geldik niyâza yâ ilâh-el ‘alem’in
Eyleyüp mansûr muzaffer kullarına yâ muîn”*

2

*“Hamdüllillâh bir mübârek günde idik ibtidâ
<Rabbiyessir lâ tüassir> diyerek kıldık edâ
<Rabbi temmim> ol habîbîn hürmetiçün ey hüdü
Keremkânî mektebin budur niyâzı dâimâ
Bizi câhil koma yârab ‘ilmi nâfi’ kıl atâ
‘Âşıkız cümle kerîmâ hazret-i Kur’ân-ı’na
Bize âsân eyle ilmi gelmişiz ihsânına
Bizi câhil koma yârab ‘ilm-i nâfi’ kıl ‘atâ”*

3

*“Yâ ilahi sana geldik bizi mahrûm eyleme
Fahr-i ‘âlem hürmetiçün ey kadîrü lâyezâl
Ol kıyâmet günlerinde bizi mahrûm eyleme
‘Arş-ı a’lâ hürmetiçün ey basîrü lâyezâl
Dîn-i İslâm üzerine kasd iden düşmânları
Paymal it yâ İlâhî ola hüsrân hâlleri
Dînimiz ile müşerref hem zelîl it anları
Ol celâlin hürmetiçün ey kerîm ü lâyezâl”*

4

*“Rahat-ı cân ister isen her seher Kur’âna bak
Cân-ı cânân ister isen her seher Kur’âna bak
Yoldaşım olsun dersen her seher Kur’an’a bak
Dâima eyle tilâvet her seher Kur’ân’a bak
Taht-ı devlet tâc-ı ‘izzet kamusun kor dünyâda
Sana yâr olmak dilersen her seher Kur’ân’a bak
Ger dilersen ola (daim) gözlerin nûru ziyâda
Ol mülâzım kıl nazar her seher Kur’ân’a bak
Rûz-u mahşer olmak hakdan ricâ eyler seni (...)⁹⁶”*

5

*“Aşk ile yandır
Sultanım Allah
Şevk ile döndür
Sultanım Allah*

*Sensin İlâhım
Pûşt-û penâhım
Affet günâhım
Sultanım Allah (...)*

6

*“Aşk ile iki cihânda Şâh olan gelsin beri
Râh-ı Hak’da bende-i dergâh olan gelsin beri
Aman Allahım derde dermanım
Meded Allahım derde dermanım*

⁹⁶ Faruk Tüzeer Bey’in Kütüphanesinden alınmıştır. Bkz. Ali Birinci, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri-IV, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 40; Seminer, Kongre, Bildirileri Dizisi: 11, G.Ü. Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1982, s.46-47.

*Devlet-i dünyâ ile mağrur olan gelsin beri
Ârif-i fânî fenâ fi'llâh olan gelsin beri
Aman Allahım derde dermanım
Meded Allahım derde dermanım”*

7

*“Bir ismi Mustafa bir ismi Ahmed
Allahümme sallî alâ Muhammed
Rûz-ı mahşerde bize eyle meded
Allahümme sallî alâ Muhammed*

*Geldi doğdu nûr ile bu kâinat
Ümmeti olan kamu buldu necât
Fahr-ı âlem Muhammed'e salavât
Allahümme sallî alâ Muhammed”*

8

*“Yâ İlâhî zât-ı pâkin hürmetine el-aman
Kulların kapına geldi çağrışılar Rabbenâ*

*Ol Muhammed Mustafa'nın hürmetine el-aman
Hazret-i Sultan Hamîd'i eyle mesrûr Rabbenâ (...)*

9

*“Aşk ile cânım bendedir bende
Dil-i sultanım sendedir sende
Aman Allah bendedir bende*

*Nuri ol âşık ile yanık
Dâima âşık derdin bendedir bende
Aman Allah bendedir bende”⁹⁷*

⁹⁷ Ali Birinci, a.g.m., s.48-52.

*“Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu.
Çıkmış İslam bülbülleri
Öter Allah deyu deyu. Âmin.*

*Cennette Huri kızları,
Şekerden tatlı sözleri,
Aydan ayandır yüzleri,
Gezer Allah deyu deyu. Âmin.(...)”⁹⁸*

Mehmet Âkif Âmin Alayı ile ilgili bir şiir yazmıştır. Bu şiirin en başında Hâfız Kemal’den naklettiği bir mektep ilahisi mevcuttur. Ertuğrul Düzdağ’ın belirttiğine göre Eşref Edip bu nazımı Mehmet Âkif’in çok sevdiğini belirterek şu sözleri söylemiştir: “Hüzzâm makâmında olan bu ilâhîyi Üstad hiç dilinden düşürmezdi. Hemen her gün okurdu. Ve okudukça heyecâna gelirdi.” Bu sebeple; “Gözüm ki kana boyandı, şarâbı neyleyeyim?(...)” nazımını kendi yazdığı Âmin Alayı şiirinin başında da zikretmiştir. Devamında kendi mısraları şu şekildedir:

*“En önde, rahlesi âgûş-i ihtirâmında,
Ağır ağır yürüyen bir dokuz yaşında melek;
Beş on adım geriden, pîş-i ihtişâmında,
Şafak ziyâları hattâ ufûl edip gidecek
Kadar lâtîf, iki ma’sûmu bir açık payton
Vakâr u nâz ile çekmekte; arkasında bunun,
Küçük adımlı yaman bir tabur ki hayli uzun!
O rûhtan daha sâfî olan yüreklerden,*

⁹⁸Celâl, a.g.e., s.17-18.

*Zaman zaman bir İlâhî terâne yükseliyor;
Bu cûş-i safvetin aksiyle tâ meleklerden
Zemîne doğru bir “âmin!” sadâsıdır geliyor.
Muhîti her birinin bir sabâh-ı nûrânûr,
Bütün bu kâfile efrâdı, pür-sürûd-i sürûr,
Yarıp önünde duran halkı muttasıl gidiyor!
Bu bir ketîbe-i ma'sûmedir ki, ey millet:
Selâma durmalısın şanlı rehğüzârında;
Bu bir cenâh ki: Âtîde bir ufak hareket
Yapıp cihanları oynatmak iktidârında!
Gelir de sâye-i imdâd-ı Hak'ta bir gün, bu,
Girer diyârı-ı meâlîye doğrudan doğru.
Bu ancak işte, eğer varsa şanlı bir ordu!
Evet, ilerlemek isterse kârvân-ı şebâb,
Yolunda durmaya gelmez. O, çünkü durmayarak,
Sabâh-ı sermed-i âtiye eylemekte şitâb;
O çünkü isteyemez hâle katlanıp durmak!
Onun kudümü için nâzenîn-i istikbâl,
Açar da sîne, o olmaz mı per-güşâ-yi visâl?
Durur mu artık onun karşısında mâzî, hâl?
Fakat o zemzemeler uçtu hep dudaklardan...
Sürûd-i neşve bu âlemde pek süreksizdir!
Ağır ağır geçiyorken alay sokaklardan,
Gelir de caddenin ağzında mihlanır, dikilir,
Mehîb-manzara bir anlı şanlı gerdûne;
İçinde pudralı üç kanlı çehre! Neyse yine,*

Yol açtı bir iri ses mevkibin geçip önüne:

- Siz ey heyâkil-i bî-rûhu devr-i mâzînin,

Dikilmeyin yoluna kârvân-ı âtînin;

Nedir tarîkini kesmekte böyle isti'câl?

Durun, ilerlesin Allah için, şu istikbâl.”⁹⁹

⁹⁹ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s.126-127.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEDAGOJİK AÇIDAN ÂMİN ALAYI TÖRENLERİNE BAKIŞ

I. TARİHTE UYGULANIŞ BİÇİMİYLE ÂMİN ALAYI'NIN PEDAGOJİK FAYDALARI

A. BİLİŞSEL GELİŞİM AÇISINDAN FAYDALARI

İnsanın gelişimini daha sistematik bir şekilde inceleyebilmek amacıyla çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. En genel hali ile insanın gelişim evresi; doğum öncesi, bebeklik dönemi (0-2), çocukluk dönemi (2-6), okul dönemi (6-12), ergenlik dönemi (12-18), yetişkinlik dönemi ve yaşlılık dönemi olarak tasnif edilmektedir. Gelişim dönemlerine göre farklı özellikler gösteren bu evreler, kendi bünyesinde ortak özellikler içermektedir. Bu gelişim evreleri; fiziksel gelişim, bilişsel gelişim, ahlak gelişimi ve kişilik gelişimi olmak üzere dört ana başlıkta incelenmektedir.¹⁰⁰

Bilişsel gelişim kişinin; nitelik ve nicelik bakımından zihinsel olarak gelişimidir. Kişinin dünyayı anlamasını, öğrenmesini, bilgi edinmesini, bilgiyi işleyip kullanmasını, üretmesini sağlayan süreçlerin temel yapı taşı bilişsel gelişimdir. Bilginin öğrenilmesi, kullanılması, yorumlanması, yapılandırılması veya saklanması gibi evrelerin tümünü kapsamaktadır. Bütün zihinsel süreçleri içine alan bir gelişim alanıdır. Birey, bilişsel gelişim sayesinde doğum öncesinden başlayarak, ölüme kadar geçen süreçte yetkinleşmektedir.¹⁰¹

Biz bu bölümde âmin alaylarını bilişsel gelişim açısından şu üç kısımda inceleyeceğiz: Hazırbulunuşluğa Katkısı, Oryantasyonel Katkısı, Motivasyonel Katkısı.

¹⁰⁰ Nuray Senemoğlu, Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya, Ankara: Anı Yayıncılık, 2018, s.18-30.

¹⁰¹<http://cocukgelisimi.gen.tr/index.php/cocuk-gelisimi>. (Erişim Tarihi: 22.05.2019)

1. Hazırbulunuşluğa Katkısı

Gelişim'in temel kavramlarından olan hazırbulunuşluk kavramı; fiziksel, bilişsel, ahlak ve kişilik gelişiminde önemli etkisi olan bir kavramdır. Selahattin Ertürk'e göre hazırbulunuşluk; "Bireyin 'eğitim pazarına' getirdiği özelliklerin tümüdür."¹⁰² Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere çocuğun eğitim hayatından önce yaşamış olduğu her şey bu kapsamın içine girmektedir. Örneklendirecek olursak yüzmeyi öğrenmek için yeterli hazırbulunuşluk düzeyinde olan bir çocuğun; fiziksel olarak kasları ve organları gelişmiş, bilişsel olarak da belirli bir algı seviyesine ulaşmış olması beklenir. Aynı zamanda değer olarak, yapacağı spor etkinliğinin bilincinde olması ve önkoşul öğrenmelere sahip bulunması, kişilik olarak da istekli olması gerekir. Yeni bir öğrenme süreci ve gelişim aşamasından önce hazırbulunuşluk düzeyinin uygunluğu öğrenme ve gelişim aşamasının kaliteli olmasını etkilemektedir. Mesela Hz. Musa Tur Dağı'na çıkıp Allah ile konuştuğunda Allah'ın, Hz Musa'ya esasının ne olduğunu sorması, esasının özelliklerini söylemesini istemesi, Hz. Musa'nın hazırbulunuşluk düzeyinin ölçülmesi ve ortaya konulmasıdır. Sorulara cevap vermek ile Hz. Musa, gelecek olan öğrenmelere açık olduğunu fark etmiş olmaktadır. Bu süreç; esasının başka bir şeye dönüştüğünü gördüğünde endişe ve korkulardan uzak kalmasını sağlamaktadır.¹⁰³

Hazırbulunuşluk sağlam bir zemin oluşturulması açısından önemlidir. Şüphesiz ki temeli sağlam olmayan bir yapının, uzun zaman ayakta durması mümkün değildir. Hayat boyu sürecek olan öğrenme ve eğitim, hazırbulunuşluk düzeyinin uygun olması ile sağlamlaşmaktadır. Gelişim sürecinde; hazırbulunuşluk düzeyinin, öğrenme sürecine uygun olması bireylerin bütün hayatlarını etkileyen bir olgudur.

Osmanlı Döneminde çocukların hazırbulunuşluk düzeyine dikkat edilmiştir. Bu durumun göstergelerinden biri; okula kayıt zamanının muayyen bir vakitte olmayıp çocuk hangi yaşta hazırbulunuşluk düzeyine ulaşmışsa, o zaman okula kayıt ettirilmesidir. Şu anki eğitim sistemimizde okula kayıt yaşı ve zamanı muayyendir. Çocuk; okul çağı için hazır olmadığı halde okula gitmek zorunda kalmakta veya okula başlamak için hazır olduğu halde, okula gidememektedir. Osmanlı Dönemi Sıbyan Mekteplerinde ise çocuğun hazırbulunuşluk düzeyi göz önüne alınarak, çocuk eğitim ve öğretim sürecine

¹⁰²Senemoğlu, a.g.e., s.4.

¹⁰³Mehmet Emin Ay, "Kur'an'da Gençler: Sundukları Gençlik Değerleri ile Yusuf ve Musa Peygamberler", *Din ve Hayat Dergisi*, İstanbul: İstanbul Müftülüğü Yayınları, S.25, 2015, s.9-10.

hazır ise okula başlatılmaktadır. Çocuğun dört yaş, dört ay, dört günlük iken okula başlatılması da zorunlu bir durum değildir. Aksine çocuğun artık bireysellik kazandığının, ilk çocukluk evresinin yavaş yavaş tamamlandığının göstergesidir. Geleneksel bir uygulamadır. Bununla birlikte Osmanlılar Döneminde çocuklar genellikle dört ile yedi yaş arasında okula başlatılmaktadır. Erken dönemde okula başlayan çocuklar bulunduğu gibi, geç dönemde okula yazılan çocuklar da mevcuttur. Çocuğun aile yapısı, ailesinin eğitime verdiği önem, çocuğun istek ve arzusu, çocuğun karakter ve kişiliği burada önemli birer faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

O dönemde okula kayıt için belirli bir kayıt yaşı veya dönemi de bulunmamaktaydı. Bu da bireysel farklılıkların farkında olma, bireysel eğitim planlaması, çocuğun hazırbulunuşluk düzeyinin tespiti, eğitime çocuk hazır olduğunda başlanması gibi açılardan büyük önem arz etmektedir. Çünkü her çocuğun zihinsel, fiziksel ve ruhsal gelişimi birbirinden farklıdır. Her çocuğun gelişim hızı, zamanı, miktarı da farklılık gösterir. Bu farklılıkların farkında olarak; âmin alayı törenlerinin, çocuğun okula başlamaya hazır olduğu bir devrede yapıyor olması çocuğun kişisel hayatında önemli izler bırakmıştır. Âmin Alayı hakkında günümüze ulaşan delillerin birçoğunun kişisel hatıralardan oluşması da bu durumun önemli bir kanıtıdır.¹⁰⁴ Günümüzde yapılan uygulamaya biraz daha esneklik verilmesi, yaş olarak değil, gelişim olarak çocukların okula istenilen zamanda başlayabilmesi, çocuklar açısından zamansal bir kazanç sağlayacaktır.

2. Oryantasyonel Katkısı

Yönlendirme, uyumlanma, eğitime gibi manalara gelen oryantasyon kelimesi; işe yeni başlayan kişilerin adapte olması, okula yeni başlayan çocukların ortama uyum sağlaması gibi anlamları kapsamaktadır.¹⁰⁵ Bir kişinin girdiği ortama alışması, yabancılik seviyesinin düşmesi, endişe ve korku düzeylerinin en aza indirilmesi temel amaçtır. Kişinin uyum sağlama sürecidir. Eğitim-öğretim alanında ise oryantasyon süreci ayrı bir önem kazanmaktadır. Çünkü bireyin yaşantısında, o andan sonraki öğrenmeleri etkilemektedir. Çocuğun okula, eğitime, öğrenmeye karşı tutumlarının çoğu okula

¹⁰⁴ İsmail Kara-Ali Birinci, *Bir Eğitim Tasavvuru olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, Hatıralar-Yorumlar-Tetikler*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.43-377.

¹⁰⁵www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.06.2019)

başlama sürecinin kaliteli olmasına göre olumlu yönde şekillenmektedir. Çocukların okul korkusunu giderip okula uyum sağlamalarının kolaylaştırılması konusunda Âmin Alayları, oldukça etkili olmuştur. Bu konuda F. Hilal Ferşatoğlu “Çocuk için pek cazip olan bu olay mühim pedagojik hedefler gözetiyordu. Mektep Hocasını, kalfasını, bevvâbı, ailesinin ve yakınlarının da bulunduğu bir şölende tanınmanın, o vakte kadar evin dışına ebeveynsiz çıkmamış bir çocuk için ne kadar rahatlatıcı olduğunu; yalnız olmadığını kendisi gibi bir-iki düzine akranla bir arada olacağını bilmenin ne kadar heyecan verici olduğu muhakkak.” diyerek konunun çocuğun yalnızlık psikolojisini yenmesi, okula adapte olması ve pedagojik gelişimi açısından önemini vurgulamıştır.¹⁰⁶

Anaokullarında ve ilkokullardaki oryantasyon süreci bir çok incelemeye konu olmuştur. Özellikle oryantasyon sürecinin Âmin Alayları açısından incelendiği bir eser olması açısından Elif Aydın’ın yazmış olduğu tez, bu konuda yön gösterici olmuştur. Yapılan bu çalışmada, M.E.B.’na bağlı olarak eğitim veren kurumlardaki oryantasyon süreci ile Âmin Alaylarının oryantasyon kuralları açısından değerlendirmesi yapılmıştır. İlköğretim düzeyi birinci sınıflarda ve anaokuluna başlangıç yılında, her ders yılının ilk haftasında yapılması istenen uygulamaların, zaten Âmin Alaylarında var olduğu tesbit edilmiştir. Okul korkusunu giderme, yalnızlık psikolojisini giderme, okula adapte olmanın kolaylaştırılması gibi pedagojik konularda yeni yeni yapılmaya başlanılan oryantasyon çalışmalarının, yüzyıllar önce yapılan Âmin Alaylarında var olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda oryantasyon ilkeleri ile uyum gösteren motiflerden bazıları şunlardır:

- Âmin Alayı sonrası yarım gün tatil verilmesi ve tören günü ilk dersin az olması, M.E.B.’in oryantasyon uygulamasındaki esneklik ilkesi ile uyum göstermektedir.
- Öğretmen veli işbirliğinin temin edilmesi hususunda; Âmin Alayının günü ve mekânının kararlaştırılması ile başlayarak, ihtiyaç halinde her daim süren bir iletişim olması bu ilke ile örtüşmektedir. Ayrıca veli tarafından öğretmen ve yardımcılara hediyeler sunulması, yemek ikram edilmesi ayrı bir kaynaşma zemini sağlamaktadır.
- Çocukta oluşabilecek yalnızlık kaygısı ve kaybolma korkusunun giderilmesi ile ilgili olarak ise; okula başlayan tek bir çocuk olması, birçok arkadaşının olduğunu görmesi,

¹⁰⁶Ferşatoğlu , a.g.m., s.113.

ailesinin yanında bulunması, törenin ev veya evine benzer mimari özellikler taşıyan okul binasında yapılıyor olması gibi sebepler bu olumsuz duyguları önlemektedir.

- Oryantasyon ilkelerinden bir diğerinde ise okulöncesi eğitimi alan ve almayan çocukların arasındaki farkın en aza indirilmeye çalışılması istenilmektedir. Âmin Alaylarında ise böyle bir problem ile karşılaşmadığı belirtilmiştir. Çünkü bireysel farklılık, çocuğa görelilik, hazırbulunuşluk ilkelerine azami dikkat edilmektedir. Bu sebeple her çocuk 4 yaş 4 ay 4 gün veya gelişim düzeyine göre 4, 5, 6 yaşlarında okula başlatılmaktadır. Her çocuğun ders müfredatı da kendisine özel olarak ilerlemektedir.

- Oryantasyon sürecinde, dersliklerin süslenmesi istenilmektedir. Âmin Alayında ise çocuğun kendisi, aracı, okul araç gereçleri yani bütün eğitim-öğretim araç-gereçleri süslenmektedir.

- Sportif ve kültürel etkinlikler düzenlenmesi konusunda ise alayda okunan ilahiler ve yapılan yürüyüş bu etkinlikleri kapsamaktadır.

-Okula başlayan çocukların isimlerinin yaka kartı gibi uygulamalarla öğrenilmesi oryantasyon sürecinde yapılması beklenen uygulamalardandır. Âmin Alayı ile okula başlayan bir çocuk tek kişi olduğu için ismi kolayca zihinde yer etmekteydi ve o dönemde böyle bir problem ile karşılaşılmamaktaydı.¹⁰⁷

Yukarıda saymış olduğumuz maddeler, Âmin Alaylarını oryantasyon süreci ile kıyaslamakta ve Âmin Alaylarının oryantasyonel olarak yeterli ve etkin bir yapıda olduğunu kanıtlamaktadır. Bu sebeple okula başlamak için zaten hazır olan çocuk, bir de kendisi için düzenlenen özel bir tören ile başlangıç yaptığında okumaya dair önemli bir ilerleme kaydetmiş olmaktadır.¹⁰⁸ Elimizdeki verilere göre, Âmin Alayları oryantasyon açısından etkili ve verimli bir süreç oluşturmaktadır.

¹⁰⁷Elif Aydın, *Tarihimizde Âmin Alayları ve Eğitim Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.89-110.

¹⁰⁸ F. Hilal Feriatoğlu, “Bir İhtişamlı Başlangıç: Bed-i Besmele”, *Din ve Hayat Dergisi*, İstanbul: İstanbul Müftülüğü Yayınları, S.31, Temmuz 2017, s.110.

3. Motivasyonel Katkısı

Âmin Alayı törenleri içeriğinde, öğrencilerin motive olmasını sağlayan birçok unsur barındırmaktadır. Bu unsurları aşağıda sıralayalım.

Öncelikle hoca ilk tekrarını yapan öğrenciye “Aferin!” diyerek olumlu bir pekiştirici verilmektedir. Bu olumlu geri dönüş çocuk açısından okuma sevgisinin aşılmasını, okula adapte olması, hocasını ve dersini sevmesi gibi olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Çocuk için yeni ve gösterişli kıyafetler alınması, aracın veya bineğin süslenmesi, ders araç gereçlerinin dikkatle temin edilmesi çocuğu okula gitmeye heveslendirmekte, motive olmasını sağlamaktadır.

Sadece tek bir çocuk için törenin düzenleniyor olması çocuğun merkezi konumda olması açısından motivasyon sağlamaktadır.

Mahalle Mektebine başlama merasiminin hedeflerinden birisi de henüz okul çağına ulaşmamış olan çocukların heveslendirilmesidir.¹⁰⁹ Bu tören ve alaya şahitlik eden çocuklar kendilerine yapılacak olan tören için beklentiye girmektedir. Böylece çocuklarda okula gitme isteği ve okuma hevesi artmaktadır. Mefâil Hızlı da Âmin Alaylarının, okula henüz başlamamış olan ufak çocukların mektebe başlama sevinçlerini kamçılacağını ifade ederek bu görüşü desteklemiştir.¹¹⁰

Âmin Alayı düzenlenirken, törene iştirak eden kişiler ve sokakta alaya eşlik eden kişiler için ayrı bir motivasyon kaynağı olmaktadır. Okul yaşına ulaşmamış olan küçük çocuklar ve aileleri böyle bir eğitim şölenine özenmekte ve kendi hanelerinde de böyle bir tören yapılmasını istemektedirler. Âmin Alayları bu açıdan toplumda bir eğitim-öğretim sevinci oluşturmuştur. Oluşan bu sevinç çevrenin eğitim ve öğretim açısından motive olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda yapılan alayların, ebeveynler açısından çocuklarını okula göndermek için motive edici olduğunu ifade etmiştir.¹¹¹ Âmin Alayları eğitime farkındalık oluşturma konusunda toplumda etkili olmuştur.

¹⁰⁹ Ş. Pınar Yavuztürk Özyalvaç, *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*, der. Haşim Şahin- Nurdan Şafak, İstanbul: Dem Yayınları, 2012, s.124.

¹¹⁰Mefâil Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1999, s.73.

¹¹¹Hızlı, a.g.e., s.73.

Alaya katılan çocuklara yiyecek, şeker, ve bir miktar para verilmesi, alay günleri okulun yarım gün tatil edilmesi, çocuklarda yenilenen bir motivasyon kaynağı oluşturmuştur. Bu konuda Mefâil Hızlı; çocuklara para dağıtılması, yemek verilmesi gibi faaliyetlerin, çocuklara okul alışkanlığı kazandırıp okuma sevgisi aşılama amacıyla yapıldığını belirtmiştir.¹¹² Âmin Alayı ile ilgili hatıralar incelendiğinde bu küçük ikram ve hediyelerin çocuklar için ne kadar büyük bir mutluluk olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Muallim ve kalfaya hediyeler verilmesi de, öğreticilerin motivasyonunu tazelemektedir.

B. SOSYO-KÜLTÜREL GELİŞİM AÇISINDAN FAYDALARI

1. Kültür Aktarımına Olan Katkısı

Osmanlı Dönemi eğitim hayatına dair hatıra ve anılar incelendiğinde, eğitim-öğretim yaşamına dair bahsedilen konularda Âmin Alayı törenleri toplumsal hafıza açısından büyük bir yer tutmaktadır. Hatıra kitaplarında okulun fiziki yapı ve şartlarının yanı sıra, bu alay ve törenin ayrıntılı betimlenmesine rastlanılmıştır.¹¹³ Bu betimlemelerde; kıyafetler, ilahiler, geçilen yollar, binilen araçlar, okul ve insanların yapısal özellikleri, ikram edilen yiyecekler, konuşmalar ve daha nice ayrıntı bulunmaktadır.

Âmin Alayında; çocuklar için hazırlanan kıyafetler, özel dikilen, kaliteli kumaşlardan yapılmaktaydı. Erkekler için kuşak yapılması, feslerin süslenmesi, kızların çeşitli toka ve müzeyyinât ile süslenmesi, o dönemin kültürel yapısına uygun bir giyim kuşam kültürü oluşturmuştur.

Âmin Alayı törenlerinde yemek ikram edilmesi ve lokma dağıtılması, Osmanlı kültürünün aktarımını sağlamaktadır. İkrâm etmenin fazileti törenlerle birlikte diğer kuşaklara geçmektedir. Bir kişinin tıka basa doymasındansa, herkesin uygun miktarda

¹¹² Hızlı, a.g.e., s.77.

¹¹³ E. Nihal Ahioğlu, “Çocuk Yetiştirme Açısından Türkiye’de Çocukluğun Tarihi”, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.31 (Ocak 2012 / 1), s.47.

besleyici yiyecekler yemesi sağlanmaktadır. Çocuk sevindirmenin güzelliği ise ikram edilen şekerlemeler, lokmalar ile kendini göstermektedir. Bir miktar şeker veya para ile çocukların gönlü hoş tutulmaktadır. Törene katılanlar arasında zengin fakir ayrımı yapmadan herkese ikramda bulunularak toplumsal birlik güçlendirilmektedir.

Âmin Alaylarında kullanılan ilahiler, çocuk şarkısı olmaktan biraz uzak görünmekle birlikte; Allah-Peygamber sevgisi, dinî ve ahlaki konular içermesi bakımından belirli bir birikim oluşturmaktadır. Bilinçaltında ve bilinç düzeyinde oluşan bu birikim, çocuğun ileriki yaşantısında edebi ve dini olarak bir zemin oluşturmaktadır.

Âmin Alayında yapılan dualar, çocuğun eğitim hayatına hayırla başlamasını sağlamakla birlikte kuşaktan kuşağa duanın bereketinin ulaşmasını da sağlamaktadır.

2. Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Olan Katkısı

Osmanlı Döneminde eğitim-öğretim sadece devlet eliyle yapılmamaktaydı. Hayırseverler de eğitim-öğretimde en büyük yardımcılarıdır. O dönemde birçok okul vakıflar sayesinde kurulmuş ve varlığını idame ettirmiştir. Vakıf sahipleri, sadece vakfi kurmakla kalmayıp vakfın bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenmekteydi. Böylece eğitimde süreklilik sağlanmaktaydı. Günümüzde vakıfların, eğitim konusunda yetersiz kalması ciddi bir boşluk oluşturmaktadır. Bir diğer açıdan zengin ve fakir aile çocuklarının birlikte eğitim gördüğü kurumlar olması hasebiyle Sıbyan Mektepleri, ortak bir eğitim zemini oluşturmuşlardır. Bu zemine en önemli katkı da vatandaşlar tarafından gelmiştir. Âmin Alaylarıyla birlikte zengin olan aileler, gelir durumu düşük aile çocuklarını da okula başlatır ve eğitim hayatı boyunca masraflarını giderir, ihtiyaçlarını karşılar. Eğitim seviyesinin yükselmesi sadece devletin yapılanması ile değil vakıflar ve hayırseverlerin ciddi katkıları ile gerçekleşmiştir. Halide Edip Adıvar bu konuda şu ifadelerde bulunmuştur: *“Bu alay düğün merasimi kadar mühim sayılır, aileler çok para sarf eder ve Osmanlı devrinin sisteme bağlı içtimai yardım hissine uyarak, o mahallenin birkaç fakir çocuğu da mektebe verilir, masrafları görülürdü.”*¹¹⁴ Bunu bize en canlı şekilde ulaştıran Hasene Ilgaz: *“Beni babam ve davetliler elimden tutarak süslenmiş olan ilk arabaya bindirdiler. Babamın benimle beraber mektebe başlatmak istediği mahalleden*

¹¹⁴ Halide Edip Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1963, s.21.

iki kızı da sağıma ve soluma oturtular. Babam onlara da o gün için elbise, ayakkabı ve cüz almıştı. Âdet böyle imiş...” cümlelerini söylemiştir.¹¹⁵

Bireysel olan faydalarının yanında toplumsal olarak da etiğim seviyesinin artmasında katkı sağlayan bu törenler kimi zaman fakir aile çocuklarının da mektebe başlama vesilesi sayılırdı. Böylece toplumsal eğitim seviyesi yükselir ve öğrencilere fırsat eşitliği sağlanmış olurdu.

II. GÜNÜMÜZ PEDAGOJİSİNE ÂMİN ALAYI TÖRENLERİNİN AKTARIMI

A. ÂMİN ALAYI TÖREN MODELLERİ

Âmin Alaylarının geleneksel olarak yapılan şekli döneminin ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Fakat Âmin Alaylarının var olan uygulanış biçimi ile günümüzde uygulanması, kimi açılardan uygun görünmemektedir. Örneğin günümüz eğitim sisteminde çocuklar aynı gün okula başlamaktadır. Bu da törenin bireysel olarak yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum Osmanlı Döneminde uygulanan Âmin Alayı tören ritüellerinin, günümüz şartları açısından güncellenmesini gerektirmektedir. Bu konuda yapılmış olunan benzer uygulamalar aşağıda incelenmiştir.

1. Yapılmış Olan Benzer Uygulamalar

Âmin Alayı Töreni birçok farklı kurum ve kuruluş tarafından kısmî olarak uygulanmaya çalışılmıştır. Geçmişte yaşanan bu geleneksel töreni geleceğe taşıma çabaları genellikle özel okullar, belediyeler, yurtdışında mevcut bulunan camiler tarafından organize edilmiştir. Çalışmamızda yurtiçinde ve yurt dışında yapılan uygulamalar olmak üzere iki kısımda inceleyeceğiz.

a. Yurtiçinde Yapılan Törenler

Bu konuda Ankara’da bulunan Özel Köşk Anaokullarında, tek öğrenci için toplu tören yapılmıştır. Kur’an okumaya başlama merasimi olarak düzenlenmiştir. Geleneksel Âmin Alaylarında ise çocuk Kur’an okumaya başlarken değil, okula ilk başladığı anda yapılmaktadır. Uygulanış biçimi olarak farklılık görünmektedir. Öğrenciler hep bir

¹¹⁵ Hasene Ilgaz, *Unutulmayan Yıllar*, İstanbul: Uçtay Matbaası, 1970, s.8-10; Kara-Birinci, a.g.e., s. 379-381.

ağızdan ilahi söyleyerek kimi figürler eşliğinde gösteri yapmışlardır. Daha sonra arkadaşları tek tek töreni yapılmakta olan çocuğa hediye takdim etmiş ve sarılmışlardır. Ardından pasta kesilerek aile fotoğrafı çekilmiştir. Çocuk, arkadaşlarına küçük ikramlar dağıtmış ve en sonunda hoca tarafından çocuğa Kur'an-ı Kerim hediye edilerek tören sona erdirilmiştir. Sakarya Üniversitesi Özel Vakıf Kolejinde yapılan uygulamanın tamamına ulaşamamış bulunmaktayız. Bununla birlikte toplu bir tören olduğu, çocukların sure ile ilahi okudukları ve Diyanet İşleri Başkanı'nın katılarak konuşma yaptığı bulunan videolardan anlaşılmaktadır. Bir başka Âmin Alayı etkinliğini de Eyüp Sultan Belediyesi düzenlemiştir. Şenlik havasında geçen bu törene beş yüz öğrenci katılım sağlamıştır. Çocuklar maskotlar ile eğlenmiştir. Toplu ve bireysel fotoğraflar çekilmiştir. Karagöz ve Hacivat gösterisi sergilenmiştir. Toplu bir şekilde dua yapılmış ve çocukların âmin diyerek duaya eşlik etmesi sağlanmıştır. İkincisi de düzenlenerek geleneksel hale gelmesi için çalışılmaktadır. Manisa'da bir ilkokulda, İlkokul birinci sınıf öğrencileri okula gelirken sıra olmuş bir şekilde yürüyüş yapmış ve ilahi söyleyerek okula varmıştır. Bu alay şeklinde yapılan tören, "Manisa'da Yüzlerce Yıllık Âmin Alayı Geleneği Yaşatılıyor." başlığı ile haber sitelerindeki yerini almaktadır.¹¹⁶

b. Yurtdışında Yapılan Törenler

Almanya'da okula başlayacak olan çocuklar için öncelikle camide besmele ilahisi hep birlikte okunuyor, öğretmenleri kısa bir dua yapıyor. Daha sonra şarkılarla okula yürüyerek okulda ilk eğitim öğretim günlerini geçiriyorlar. IGMG Garben Eyüp Sultan Caminde düzenlenen etkinlikte, öğretici öncelikle çocuklara isimlerini sorarak, çocuklarla muhabbet ediyor. Sonra çocuklara toplu olarak; İstiâze, Besmele, Rabiyyessir Duası, Rabbi Zidni Duası ve Elif harfini tekrar ettiriyor. Sonunda çocuklara tek tek şeker veriyor. Kısa bir dua ile program sona eriyor. Öğretici ve öğrencileri hatıra fotoğrafı çektiriyor.

Berlin Sultan Abdülhamit Caminde düzenlenen tören ise, kızlara has bir tören niteliği göstermektedir. Kız çocuklarına kaftan giydirilerek, süslü bir şekilde törene katılmaları sağlanmıştır. Tören toplu bir şekilde düzenlenmiştir. Kızların isimleri tek tek okunarak hocanın karşısına davet edilmiş, sonra tek tek yerlerine geri dönmüşlerdir. Öğrenciler, hocanın karşısında buldukları esnada; İstiâze, Besmele ve bu ikisinin anlamını tekrar

¹¹⁶<https://www.youtube.com> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).

etmişlerdir. Bu talim sonunda hoca öğrencisine, “Aferin!” veya “Maşâllah!” gibi takdir ifadeleri kullanmaktadır. Daha sonra hoca her gelen öğrenciye hediye takdim ederek öğrenciyi yerine uğurlamıştır. En sonunda öğretici toplu bir dua yapmış ve tören sona ermiştir.¹¹⁷

Yapılan bu çeşitli uygulamalara bakıldığında genel yapı olarak; geleneksel Âmin Alaylarında olduğu gibi bir çocuk için özel olarak değil, birçok çocuk için toplu olarak uygulanmıştır. Törenlerde geleneksel alaylarda olduğu gibi ilahiler seslendirilmiştir. Fakat bu ilahiler Niyazi, Mısrî, Yunus Emre gibi şairlerimizden değil, günümüzde dinlenen çocuk ilahileri ve çocuk şarkılarından oluşmaktadır. Hoca geleneksel törenlerde de, modern törenlerde de merkezi konumdadır. Öğrenciye ilk dersini verme süreci öğretmen merkezli bir sistemle yapılmıştır. İkrâm olarak geleneksel Âmin Alayı törenlerinde yemek, lokma, şekerleme verilirken; modern dönem Âmin Alayı törenlerinde pasta kesilmesi tercih edilmiştir. Çocuklara hediye olarak şekerleme veya para vermek yerine günümüz uygulamalarında Kur’an-ı Kerim veya muhtelif hediyeler tercih edilmiştir.

Törenin hedef kitlesi olarak; geleneksel Âmin Alayı Töreninde tek bir toplumsal hedef bulunmaktadır o da, Sıbyan Mekteplerine başlayacak olan çocuklar ve bu çocukların aileleri. Fakat günümüzde bu tören; anaokuluna başlarken veya ilkokula başlarken, olmak üzere iki alanda yapılandırılabilir. Törenin uygulama mekânı olarak; cami, okul veya ev kullanılabilir. Bu genel özellikleri yapılandırmak amacıyla, günümüzde uygulanabilecek Âmin Alayı modeli sonraki başlıkta incelenmiştir.

B. GÜNÜMÜZDE UYGULANABİLECEK ÂMİN ALAYI TÖREN MODELİ

Osmanlı Döneminde yapılan Âmin Alayı törenleri ile günümüzde uygulanabilecek Âmin Alayı törenleri şüphesiz ki farklılık göstermek zorundadır. O dönemin sosyal ve bireysel yapısı ile bu devrin yapısı farklılık arz etmektedir. Örneğin önceden okula başlama zamanı muayyen değildi, günümüzde ise muayyendir. Öğrenciler toplu bir şekilde, aynı gün ve aynı zamanda okula başlamaktadır. Bu durum da bireysel olarak bir tören düzenlemeyi zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte birçok yönden Âmin Alayı törenleri günümüz eğitim dünyasına farklı model ve şekillerde uygulanabilir

¹¹⁷<https://www.youtube.com> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).

konumdadır. Âmin Alayları sayesinde, okul veya camilerde çocuklar için, eğitim camiasında geçirecekleri ilk gün unutulmaz hatıralar arasında yer alan renkli şöenlere dönüşebilmektedir.

Uygulama alanı olarak; ilkokullarda uygulanabilir nitelikte olmakla birlikte, ana okullara başlarken yapılması daha uygun niteliktedir. Özellikle mekteplerde okutulan ana dersin Kur'ân-ı Kerim olması hasebiyle, Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesinde açılan “Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'ân Kurslarında” uygulanmasının en uygun alan olacağı kanaatindeyiz. Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu bu kurslarda; 4-6 yaş aralığının bulunması, okula ilk başlangıç sayılması, öğrenimin merkezinde Kur'ân-ı Kerim ve değerler eğitimi olması, dualarla eğitim-öğretim hayatına ilk adımın atılması gibi uygulamalar, Osmanlıdan gelen geleneksel Âmin Alayları ile örtüşmektedir. Bu sebeple uygulama alanı olarak ilkokul, anaokulu ve Diyanet anaokullarında olmak üzere üç alanda uygulanabilir olduğu fakat içerik açısından Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu 4-6 yaş anaokullarına daha yakın bir uygulamla olacağı kanaatinde olduğumuz için, bu bağlamda bir model geliştirilmiştir. Uygulama alanı Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'ân Kursları olarak belirlenmiştir. Uygulama mekânı bu kurslar için hazırlanmış olan kurs sınıflarıdır. Uygulama şekli olarak; sınıf içi ve sınıf dışı olarak iki safhaya ayrılmıştır. Zaman olarak; 4-6 yaş Kur'ân Kurslarının açıldığı ilk haftanın, ilk günü belirlenmiştir.

Törenin ilk safhası okul bazında, alay kısmı ise toplu bir şekilde yapılabilir. Sınıf, okul, araç ve gereçler süslenebilir. Sınıf mevcudunun en fazla 18 olması alınan kararlar tavsiye edilmektedir.¹¹⁸ Bu sebeple her öğrenciye özel olacak şekilde beş dakikalık bir İstiâze ile Besmele söyleme imkânı bulunabilir. Her öğrenci sınıf öğretmeninin yanına tek tek sahneye çağırılabilir. Sınıf mevcudunun az olması daha nitelikli bir program yapılmasını sağlayacaktır. Bu aşamada ayarlanan süreye göre, sahneye çıkan çocuk öğretmeni ile selamlaşarak, Rabbiyessir, İstiâze, Besmele, Elifbâ Cüzünden ilk harfleri okuyabilir. Öğrenci sayısının çok olduğu ve vaktin az olduğu zamanlarda ise İstiâze, Besmele, Elifbâ Cüzünden ilk üç harf okutulabilir. Sahneden inen çocuklar tek tek kenara geçip sıra olduktan sonra, öğreticilerinin yapmış olacağı duaya âmin diyerek eşlik ederler. Kursa geçen senelerde devam eden öğrencilerden birkaç öğrenci Namaz Sûre veya

¹¹⁸ <http://www.kamuajans.com/genel/4-6-yas-grubu-ogrencilere-yonelik-2019-yili-din-egitimi-verilen-kuran-kurslari-h511607.html> (Erişim Tarihi: 20.07.2019)

dualarını okuyabilir. Daha sonra kursun bahçesinde toplanan sınıflar alay şeklide okulun etrafındaki sokaklarda kısa bir yürüyüş yapabilir. Anaokuluna bir iki senedir devam eden öğrencilerle bir ilahi korosu oluşturulabilir. Yeni kayıt yaptıran öğrenciler sadece âmin diyerek alaya eşlik ederler. Bu kısa yürüyüş çocuğun kurs çevresini tanimasını, kendi evine olan yakınlık veya uzaklığı ölçmesini sağlayacaktır. Kursa geri dönüldüğünde, toplu bir dua yapılarak öğrencilere küçük ikramlarda bulunulabilir. Öğrencilerin sınıflarına geçmesi sağlanarak, öğretici ve velilerin iş birliği ile hazırlayacakları ikramlar yenilebilir. Daha sonra Öğretmen tarafından kısa bir dua veya konuşma yapılarak velilerin çocuklarıyla birlikte evlerine dönmeleri sağlanır. Âmin Alayı törenleri uygulanırken kıyafet olarak; her öğrenci imkânı ölçüsünde güzel bir kıyafet giyebilir veya bütün öğrencilerin geleneksel kültürümüzü yansıtan yöresel kıyafetler giymesi sağlanabilir. Kullanılabilecek bir kıyafet örneği ek 2’de verilmiştir.¹¹⁹ Daha sonra çocuk ilahileri veya şarkıları eşliğinde okulun çevresinde küçük bir yürüyüş yapılabilir. Örnek ilahiler ek 1 de sunulmuştur.¹²⁰

¹¹⁹www.minicity.com.tr (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

¹²⁰www.dindersioyun.com (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

ÂMİN ALAYI TÖREN MODELİ ÇALIŞMA PLANI

Sınıf İçi Etkinlikler		
Hazırlık Evresi	<ul style="list-style-type: none"> - Öğretici ve velilerin tanışması. - Öğretici, veli, idare işbirliği ile kıyafet seçimi yapılması (Ek 2), kurs araç gereçlerinin nasıl süsleneceği, yürüyüş güzergâhının tespit edilmesi, program planı ve görevlilerin belirlenmesi. - Bakanlık veya hayırseverler vasıtasıyla maddi olanakların sağlanması. - Davetlilere haber verilmesi. 	Kurs başlamadan önceki bir aylık süreç
Gelişme Evresi	<ul style="list-style-type: none"> - Alayda söylenecek ilahi veya şarkıların varsa okul korusu yoksa üst sınıf öğrencileri tarafından prova yapılması (Ek 1). - Ortamın görevliler tarafından hazırlanması. 	Kurs açılmadan bir hafta önceki zaman dilimi
Uygulama Evresi	<ul style="list-style-type: none"> - Tören alanında öğrenci, veli, öğretici, idareci ve velilerin toplanması. - Öğrencilerin hazırlıklarını tamamlaması. - Şube öğretmenlerinin sıra ile sahneye davet edilmesi sınıf öğrencilerini alarak sınıfa birlikte geçmeleri. - Sınıfa çıktıktan sonra, sıra ile öğrencilerin isimlerinin tek tek okunarak sahneye çağırılması. - Her öğrenci ile şube öğreticisinin selamlaşması ve ilk dersini bireysel olarak işlemesi. - Öğrencilerin düzeni sağlandıktan sonra öğreticinin ilim ile ilgili bir dua yapması. - Bir, iki yıldır gelen öğrencilerin namaz suresi, dua veya aşır okuması. 	Tören Günü
Okul İçi Etkinlikler		
Uygulama Evresi	<ul style="list-style-type: none"> - Bütün şubeler toplandıktan sonra hep birlikte alay yürüyüşü düzeninin alınması. - İlahi veya şarkılar söyleyerek, alayın mahalle içinde önceden belirlenen güzergâhta dolaşması. 	Tören Günü
Sınıf İçi Etkinlikler		
Uygulama Evresi	<ul style="list-style-type: none"> - Kursta bulunan görevlilerin, çocuklar ve orada bulunan misafirler için ikram hazırlaması. - Alayın okula dönüşü ile birlikte, sınıflara çıkılarak, hazırlanmış olan ikramların yenilmesi. - Her şube öğreticisinin, iyi dilek, dua ve temennilerini veli, davetli ve öğrencilere sınıf bazında iletmesi. - Öğrencilerin velileri ile birlikte okuldan ayrılması. 	Tören Günü

Tablo-4: Âmin Alayı Tören Modeli Çalışma Planını Gösteren Tablo

SONUÇ

“Osmanlı Döneminde Okula Yeni Başlayan Çocuklar İçin Düzenlenen Törenlerin Pedagojik Açıdan Değerlendirilmesi” başlığı altındaki bu çalışma ile tarihimizde uygulanan Âmin Alayları incelemeye alınmış, bu alayların günümüzdeki uygulamaları derlenmiş, günümüzde aktarımının sağlanması amacıyla yeni bir model geliştirilmiştir.

Çalışmamızda Sıbyan Mektepleri genel olarak incelenmiş, kendi döneminde çocuk eğitimi açısından önemli bir yeri dolduran eğitim kurumları olduğu anlaşılmıştır. Sıbyan Mektepleri ile bağlantılı olarak, Âmin Alaylarının geleneksel yapı biçimi ortaya konulmuştur. Âmin Alayları ile ilgili ilahi, resim, fotoğraf ve hatıralar incelenmiş; alayların zenginliğini gözler önüne sermek amacıyla bir kısmı paylaşılmıştır. Âmin alaylarının görsel bir şölen olarak gelişen ritüellerinin, insanların hayatına olumlu etkilerinin olduğu anlaşılmıştır. Son bölümde ise Âmin Alaylarının pedagojik faydaları irdelenerek; bilişsel gelişim ve sosyo-kültürel gelişim açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Bilişsel gelişim yönünden çocuklar için hazırbulunuşluk düzeyine uygun olması, okula uyumun kolaylaşması, okul korkusunun giderilmesi, eğitim-öğretimde motivasyonunun artması gibi katkıları bulunduğu belirlenmiştir. Sosyo-kültürel gelişimde ise; kültür aktarımına katkısının olduğu ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına etkisinin bulunduğu tesbit edilmiştir. Sonraki aşamada, günümüz dünyasında yapılmış olan benzer uygulamalar bulunmuştur. Bununla birlikte, yeni bir model geliştirilerek günümüz eğitim-öğretim dünyasına aktarımı sağlanmıştır.

Yapmış olduğumuz çalışmada, Âmin Alaylarının tarihsel süreç içerisinde yapılan geleneksel uygulamalarının çocukların pedagojik açıdan gelişimine faydalı olduğu kanaatine varılmıştır. Gelenekten geleceğe bir yol olarak günümüzde yapılmaya çalışılan Âmin Alayı törenlerinin, belirli bir standardı olmadığı sonucuna varılmıştır. Çocukların bilişsel, kültürel ve sosyal açıdan gelişmesine ciddi derecede katkısı olan bu törenlerin günümüz eğitim öğretim hayatına katılması sağlanmalıdır. Nihayetinde okula başlama,

kişinin hayatında en mühim safhalardan biridir. Bu başlangıç, geleneğimizden günümüze aktarılan Âmin Alayı törenleri ile gerçekleşme imkânı bulabilir. Âmin Alayı törenleri bu boşluğu doldurur niteliktedir.

EKLER

Ek 1

Birsin Allah'ım İlahisi

Yeri yaratan, göğü yaratan,
Nice nimetlerle bizi donatan,
Birsin Allah'ım, birsin Allah'ım,
Sen en yüce, sen en yüce teksin Allah'ım.

Hız. Âdem bizim babamız,
Hız. Havva bizim anamız,
Birsin Allah'ım, birsin Allah'ım
Sen en yüce, sen en yüce teksin Allah'ım.

Kiblemiz Kâbe, sana döneriz,
En yüce sensin, secde ederiz,
Birsin Allah'ım, birsin Allah'ım,
Sen en yüce, sen en yüce teksin Allah'ım.

Bizim sözümüz, La ilahe illallah,
Budur özümüz, La ilahe illallah,
Birsin Allah'ım, birsin Allah'ım,
Sen en yüce, sen en yüce teksin Allah'ım.

Yüce Kitabım İlahisi

Elimde Kur'an, dilimde Kur'an,
Benimle her an, yüce kitabım,
Rabbimin sözü, her şeyin özü,
Uyarır bizi, yüce kitabım.

Seni okuyan, sesini duyan,
Mutlu her zaman, yüce kitabım,
Rabbimin sözü, her şeyin özü,
Uyarır bizi, yüce kitabım.

Sendedir hayat, ruhumu parlat,
Beni aydınlat, yüce kitabım,
Rabbimin sözü, her şeyin özü,
Uyarır bizi, yüce kitabım.

Sen başlara taç, ruhlara ilaç,
Biz sana muhtaç, yüce kitabım,
Rabbimin sözü, her şeyin özü,
Uyarır bizi, yüce kitabım.

Dinim İslam

Dinim İslam, kitabım Kuran.

Peygamberim, Muhammed aleyhisselam.

Öğreniyorum öğreniyorum, güzel dinimi,

İslam sevgi, İslam barış, çok mutluyum ben şimdi.

İmanın özü, Allah'ı bilmek,

Dil ile kalb ile inandım demek.

İslam'ın şartı, başta şahadet.

Namaz, oruç, hac, zekât amel eylemek.

Ek 2

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ABDÜLAZİZ BEY, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, haz. Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- ADIVAR Halide Edip, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1963.
- AKSOY Özgönül, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyân Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1968.
- ARAZ Yahya, *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, 2.b., İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- ATUF Nafi, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, 1.b., Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Milliyet Matbaası, 1930.
- CELÂL Musâhipzâde, *Eski İstanbul Yaşayışı*, C.I., Ankara: Devlet Tiyatroları Yayınları, 1986.
- CİHAN Ahmet, *Osmanlı'da Eğitim*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.
- ÇELEBİ Evliya, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.I.-C.II., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996-1999.
- ERGİN Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I., İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- ERSOY Mehmet Akif, *Safahat*, haz. Ertuğrul Düzdağ, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- ERSOY Mehmet Akif, *Safahat*, haz. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Aden Yayınları, 2006.
- HIZLI Mefâil, *Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1999.
- ILGAZ Hasene, *Unutulmayan Yıllar*, İstanbul: Uçtay Matbaası, 1970.
- İMRE Halil, *Bir Ömür Üç Kitap*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1976.
- KARA İsmail, *Ali BİRİNCİ, Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle ve Sıbyan Mektepleri Hatıralar- Yorumlar- Tetkikler*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- KEMAL Yahya, *Çocukluğum, Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, 3.b., İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1986.

- KURT Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1998.
- KUT Turgut *İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika*, haz. Mustafa Armağan, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1997.
- LEWIS Raphaela *Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat (Adetler ve Gelenekler)*, Çev.: Mefkûre Poroy, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1973.
- ONUR Bekir, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, 1.b., İstanbul: İmge Kitapevi, 2005.
- ÖZBİLGİN Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniye*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- RASİM Ahmet, *Falaka*, haz. N. Ahmet Özalp, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- SENEMOĞLU Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2018.
- TALU Ercüment Ekrem, *Geçmiş Zaman Olur Ki*, haz. Alaattin Karaca, Ankara: Hece Yayınları, 2005.
- YAVUZTÜRK ÖZYALVAÇ Ş. Pınar, *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*, der. Haşim Şahin-Nurdan Şafak, İstanbul: Dem Yayınları, 2012.

MAKALELER

- AHİOĞLU E. Nihal, “Çocuk Yetiştirme Açısından Türkiye’de Çocukluğun Tarihi”, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.31., Ocak 2012.
- AY Mehmet Emin, “Kur’an’da Gençler: Sundukları Gençlik Değerleri ile Yusuf ve Musa Peygamberler”, Din ve Hayat Dergisi, İstanbul: İstanbul Müftülüğü Yayınları, S.25, 2015.
- BİRİNCİ Ali, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri-IV*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Yayınları: 40; Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: II, Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1982.
- ERDEM Sargon, “Âmin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.III., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

- FERŞATOĞLU F. Hilal, “Bir İhtişamlı Başlangıç: Bed-i Besmele”, *Din ve Hayat Dergisi*, İstanbul: İstanbul Müftülüğü Yayınları, S.31., Temmuz 2017, s.108-115.
- KAZICI Ziya, “Alay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.II., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- KOÇ KESKİN Neslihan, “I.Abdülhamit’in Şehzadelerinin Bed-i Besmele Törenini Anlatan Enderunlu Fâzıl’ın Sûrnâme-i Şehriyâr-ı Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.27., 2010.
- ÖCAL Mustafa, “Âmin Alayı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.III., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- ŞEHSUVAROĞLU Haluk, “Eski İlk Mektepler ve Mektebe Başlama Merasimleri”, *Asırlar Boyunca İstanbul (Cumhuriyet Gazetesi Eki)*, Atatürk Kitaplığı.
- TAHİRÜ’L-MEVLEVÎ, “Mektebe Başlama Merasimi”, *Mahfel Mecmua-i İslâmiyesi, Dinî, İlmî, Edebî, İctimaî*, C.IV., S.42., 1342.
- TALU Ercüment Ekrem, “İlk Ders”, *Güneş Mecmuası*, İstanbul, S.9., 1 Mayıs 1927.
- TÜRER Osman, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Çocuk Terbiyesine Dair Düşünceleri”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi 2*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- ÜSTÜNİPEK Mehmet, Şeyda ÜSTÜNİPEK, “Âmin Alayı ve Resimlerle Ele Alınışı” *Art Sanat Dergisi*, S.2014/1.

TEZLER

- AKARPINAR R. Bahar, *Türk Kültüründe Dini Törenler*, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- AYDIN Elif, *Tarihimizde Âmin Alayları ve Eğitim Açısından Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- BAYKAL Ebru, *Osmanlılarda Törenler*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Edirne Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- HAMARAT Zehra, *Ahmet Rasim’in Eserlerinde İstanbul Folkloru*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

- İÇER Tahsin, *Osmanlı Ailesinde Çocuk Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- YILMAZ Şadiye, *Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde Yenilik ve Gelişmeler*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- YOLLUK Mehmet Emin, *XVII. Yy.'da Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

İNTERNET SAYFALARI

<http://www.akkalemler.com/osmanli-islam-medeniyeti-nde-mektepler-ne-zaman-ve-nasil-acilirdi-haber-30969>

<https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/osmanlida-bir-egitim-gelenegi-amin-alayi>

<http://cocukgelisimi.gen.tr/index.php/cocuk-gelisimi>

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/92881>

www.dindersioyun.com

<https://www.fikriyat.com/egitim/2018/09/16/osmanlida-cocuklarin-okula-baslama-toreni-bed-i-besmele>

<http://www.kamuajans.com/genel/4-6-yas-grubu-ogrencilere-yonelik-2019-yili-din-egitimi-verilen-kuran-kurslari-h511607.html>

<https://www.mepanews.com/osmanlinin-amin-alaylari-eyupte-canlandirilacak-9067h.htm>

<http://seyyidedergisi.com/konu-basliklari/tarih/amin-alaylari-bed-i-besmele-toreni/>

www.sozluk.gov.tr

www.tdk.gov.tr

www.youtube.com

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	SEVDE GÖLEÇ
Tez Adı	OSMANLI DÖNEMİNDE OKULA YENİ BAŞLAYAN ÇOCUKLAR İÇİN DÜZENLENEN TÖRENLERİN PEDAGOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Anabilim Dalı	FELSEFE VE DİN ANABİLİM DALI
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tez Danışmanı	PROF.DR. MEHMET EMİN AY
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 19/06/2019

İmza:

